

Բ Ի Ի Ր Ա Կ Ն

ՀԱՆԴԵՍ

ԳԻՏԱԿԱՆ ՔԱՂԱՒԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ

Ժ. ՏԱՐԻ

Բ. 245

ՄԱՅԻՍ 1/13 1896

1. Բիրական առ այժմ իրենց պետությունը կր հրահարակուի։ — 2. Տարեկան գինն է ամեն շեղույ համար 1½ Մեհիսյէ, բայց համար 2-ինը մեր վրայ ըլլալով։ — 3. Ձեռքէ կը ծախուի 100 փա-
րայ։ — 4. Բաժանող գրողը իրենց համարը եւ կամ իրենց հասցեն ղրկելու եւ առ խմբագիրն
Տպարան 6. Մասրէական լրագրողականը Եօզուու, Ամերիգան խան (Պայպը Հաուզ)։
— 5. Բիրականի վերաբերեալ ամենայն փոփոխութիւն եւ բաժանորդական վճարման պէտք է ուղղել առ
խմբագիրն։ — 6. Անվար նամակ կամ ուրիշ գրութիւն չընդունուի։ — 7. Տամ օրինակի համար
բաժանողը գտնողին մէկ օրինակ ձրի կը տուի։

ԻՌԱՆԴԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Պատեհութեան ներքնայինը։ — Մարդկային
բնութեան հոգեկան կողմը։ — Քրիստոսի յարու-
թիւնը։ — Վարժ Յիսուսի։ — Կրօնական-գիտական։
— Կարեւորութիւն գաղտնի խորհրդոց եւ զգաց-
մանց։ — Մարդկային լեզուն։ — Խնայողութեան
միջոց եւ որպիսութիւն։ — Մայիս։ — Նամակ
վճարական։ — Աստուած ինչպէս կոչեց իմ սիրելին։ —
Թուշնոյ մը մանր եւ քաղութանը։ — Յուցակ չորրորդ
Պրուսայի Արեւելեան որբանոցին։ — Քաղաքական։

ՆՈՒԻՐՔ

Մեծապատիւ Տօքթ. Գ. Տօպրաշեան
կը նուիրէ չորս օրինակ «Բիրական» ներ-
կայ տարւոյ Յունուարի թիւէն սկսեալ
ամբողջ տարեկան, ի Տիւրքի՛ Տօքթ. Ա.
Թահմազեանի, ի Տարէնտէ՛ Պատ. Մկր-
տիչ Լուսիկեանի, ի Սերասաթա՛ բարե-
սիրական Որբանոցին եւ ի Տէնէկ-Մատէն՛
Պատ. Յակոբ Տէր Ղազարեանի։

Ի դիմաց սոյն երկց ուսումնասէր ըն-
թերցանիրաց եւ Որբանոցի խղճալի սրբոց
խորին շնորհակալութիւն յայտնելով հան-
դերձ առ վեհանձն նուիրատուն՝ կը դու-
վենք իւր եւանդն ու քաջալերիչ ոգին
դէպի օգտալատ աշխատութեան մը որ
պէտք ունի քաջալերութեան ւ մանաւանդ
ներկայ պարագայից մէջ։

ՊԱՏԵՂՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐՇՆՁՈՒՄԸ

Ընդհանրապէս ճանչցուած ճշմար-
տութիւն մ'է թէ մարդ երբեք չգի-
տեր թէ ինչ կայ իր մէջ մինչեւ որ
յարմար պատեհութիւնը հասնի, և
կեանքին մէջ ամենէն հաճելի զար-
մացումներն են անոնք երբ կը տես-
նենք մէկուն մէջ այնպիսի արագ
աճում մը զօրութեան զոր երբեք
չէինք ակնկալեր։ Բայց նպաստաւոր
պայմաններուն և յարմար պարա-
գայի մէջ իսկոյն երեւան եկաւ։
Մարդոց կարողութեան վրայ շատ
անգամ սխալ գատում կ'ընենք, և
ատոր պատճառներէն մէկը այս է որ
չենք կրնար մարդու մը ընդունակու-
թեան չափը գիտնալ որովհետեւ այդ
ընդունակութիւնը ի յայտ եկած չէ
տակաւին։ Իրաւ է որ մարդիկ կան
որոնք չափէն տեղի յաւակնոտ են
իրենց անձին համար անպայման վրա-
տահութիւն մը կը տածեն իրենց կա-
րողութեանց կամ յատկութեանց
վրայ։ Ասկէ է որ այնքան իմաստակ-

ներ կը վիտան ամեն տեղ, ասկէ է որ տղէտ բայց յաւակնոտ գրիչներ այնքան թուղթ կը մրտտեն: Իրաւ է որ մարդիկ պէտք է զգուշանան եւ անձերնուն վրայ իրենց դատողութիւնը հիմնեն ուղիղ դատման՝ ոչ թէ կոյր եսամոլութեան մը վրայ: Բայց ընդունինք որ մինչ շատեր չափազանց բարձր գաղափար կը կազմեն իրենց անձին վրայ ուրիշներ ալ կան, և շատուոր են անոնք ալ, որ չափէն աւելի ցած գաղափար կազմած են իրենց վրայ: Շատ բաներ զորս կը կարծեն թէ չեն կրնար ընել, բայց կրնան իրօք. և երբ յարմար առիթը գալով դուրս կը բերէ թաքուն կարողութիւնը, իրենք ալ ուրիշներուն պէս զարմացման մէջ կ'իյնան, և անտարակոյս ճշմարիտ է թէ մինչ մեծ տաղանդները իրենք զիրենք կը ցուցնեն միշտ. ճշմարիտ է որ շատ ալբեր ու կիներ կան աւան կարգի վերաբերեալ՝ որոնք ունին իրական զօրութիւն և զանիկայ 'ի հանդէս բերելու համար կը կարողանին միայն պատահութեան: Բայց գիտենք որ պատահութիւնները շինողն ալ շատ անգամ մենք ենք, չէ թէ անոնք են որ մեր վրայ կուգան, և պատահութիւններ աւելի յաճախ ձեռք պիտի բերենք և մեր անձին վրայ լու գաղափար ունենանք, եթէ աւելի բարձր գին գնենք մեր անձին վրայ: Մեր արդէն կատարած գործերովը շատանալու փորձութիւն մը ունինք, ու շատ կանուխ կը սկսինք տահման գծել մեր աճման: Մեզմէ ոչ մէկը պէտք է զարգացման ու եւ է տահման ընդունի: Մեր ետեւը կայ զօրութիւն մը զոր իրաւունք ունինք

ի հաշիւ առնելու, մինչեւ իսկ երբ անխտահ ըլլանք մեր կարողութեան վրայ: Կեանքի ուղիղ մէթոսներ, գործի ուղիղ ունակութիւններ և ողջամիտ նպատակներ մեզ շօշափման մէջ կը գնեն այն աստուածային զօրութեան հետ որ կը սնուցանէ ու կը զարգացնէ ամեն բարձր բաները: Այս հաւատքը իբր հիմ ունենալով մեզի ամեն ատեն իրաւունք ունինք սպասելու որ նոր ժամանակները անցած ժամանակներէն աւելի զօրութիւն պիտի տան մեզ: Իրաւունք ունինք նաեւ մենք մեզմէ ալ պահանջելու աւելի կորով, աւելի թարմութիւն ու աւելի արդիւնաւորութիւն: Մերթելով որ և իցէ տահման մեր աճման ու զարգացման իրաւունք ունինք պնդելու թէ կեանքներնիս տարուէ տարի աւելի բան պիտի նշանակէ և մեզ համար և մեր միջոցով աւելի գործ պիտի տեսնէ: Սթորի անուն նշանաւոր քանդակագործ մը անգամ մը իր մէկ վերջին գործը կը ցուցնէր բարեկամի մը որ այցելած էր իրեն հռովմոյ մէջ: «Շինած գործերէդ ամենէն աւելի որո՞ւն հաւնած ես» հարցուց բարեկամը, «Ամենէն աւելի» պատասխանեց քանդակագործը անարձանին զոր ասկէ ետքը պիտի քանդակեմ» կատարուած գործը չէ որ կը բերէ յոյս, միթիւարութիւն եւ ներշնչում. պատահութիւնն է որ կը բերէ զանոնք: Եթէ մենք անմահ ենք, ապագան է մեր իրականութիւնը ոչ թէ անցեալը:

Ձանք ըրէ, որ քու ամեն մէկ գործդ որ կը կատարես՝ վախճանի մը ծառայէ եւ ըլլայ կատարեալ իր տեսակին մէջ:

ՄԱՐԳԱՅԻՆ ԲՆՈՒԹԵԱՆ

ՀՈԳԵԱՆ ԿՈՂՄԸ

Մարդ հոգեկան էակ մ'է, իրեն համար բաւական չէ որ կերակրուի, բնակարան ունենայ, հագուի, և իր գոյության հաճոյքներովը զուարճանայ, ինչ որ կ'երեւի թէ կը գոհացնէ անասունները, պէտք է որ նաև վայելէ հոգեկանապէս: Հին բանաստեղծ մը Պան աստուածին համար կ'ըսէ թէ կէս անասուն և կէս աստուած էր: Կրնանք ըսել մենք ալ նոյնը մարդուն, այն հրաշալի, բազադարեալ էակին համար որ ինք միայն բոլոր արարածներուն մէջ շիտակ կը քայլէ, կը նայի աշխարհին վրայ երկրէն վեր բարձրացած իր սիւնի նման մարմինին բարձրութենէն. ուրուն մեծուղեղ գլխուն դմբէթին մէջ տիեզերքը չափով մը կը ցոլանայ, արեւին հեռաւորութեան միլիոնաւոր մղոններն կը հաշուուին, մութ լակներն, աւելի հեռու՝ կը կշռուին և անոնց անհուն չղջաններն կը գլծուին, որ կը թափանցէ իւր գազա՝ նալից և նրբակերտ կազմութեան գազանիքները որ, իր առաջ և ետև նայելովը, կը խօսի իրմէ վերջ և կող հարեւրաւոր սերունդներուն, և սերտ հաղորդակցութիւն կը պահէ անցնող դացող նոյնքան սերունդներու հետ, և որոնց կեանքի պատմութիւնը կրնայ պատմել հինգ հազար տարուան համար առանց ընդհատման, և նոյնչափ և աւելի առաջ նոյնքան ժամանակի մը համար ալ կրնայ կարծիքով պատմել, որ կը փոփոխէ երկրին երեսը իր փափկակազմ ձեւքերուն գործողութեամբը, իրմէն մեծ կեն-

դանինները իր կամքին կը հպատակեցնէ, ու որ բոլոր երկրի բնակչաց մէջ միայնակ է բնութեան զօրութիւններն իրր ժառանգ ըստ կամս իւր գործածող: Անշտիւնի ժամանակի ուղիւնոսէն որ մը ունի միայն որ իրը կրնայ կոչել, սակայն բոլոր ժամանակը բաւական չէ իրեն համար, յաւիտենականութիւնը կը խնդրէ: Եւ ոչ ալ տեսնենք տիեզերքը բաւական անհուն է իր ամենուրեք մտքին թափառմանը համար, ուրիշ տիեզերք մը կը չինէ իր երեւակայութենէն, անցեալ և ներկայ անհամար մարդկային էակներն շատ քիչ են իրեն համար. ուրիշներ կ'ըստեղծէ, այո, կենդանի էակներու բազմազան տեսակները որոնք երկրագունդը կը ծածկեն բաւական չեն իրեն համար, կը հնարէ թարմերը: Պուրակները կը լեցնէ թեւաւոր ու անթեւ էակներով: Կիւսեր և ուրուականներ, նիւնիայներ և այծամարդեր, անտառի յաւերժահարսեր և գաշտերու շահաակներ զորս ինք հնարած է, կը պարեն անտառներու մէջ. ամեն մէկ թառուտները, ջրվէժները, վտակները եւ գետերը գեղեցկացած են իր երեւակայեալ աստուածներովը: Իր երեւակայութեան զօրութեամբը ծովու ալիքները ձայնալից եղած են համբարունելու երգերովը, հաճոյալից՝ ծովային յաւերժահարսերու գեղովը, զարհուրելի՝ տարտամ հրէշներու ներկայութեամբ. սպիտակ, աներեւոյթ ծովու փրփուրը կը պարզէ աստուածուհի մը իգական գեղեցկութեան վերջին կատարը, ծովեզերքները լեցուն են յուշկապարիկներով (երեւակայեալ հրապուրիչ կի-

ներ) որոնք երգի հմայքով կը հրապուրեն նաւատորմները կործանման՝ որպէս թէ ծովագնացութեան հրապուրը, իրական վտանգները, մեծ անդունդին փոթորիկները և մրրիկները բաւական չըլլային: Եւ որպէս թէ բնական ոյժերը ինքնին բաւական հրաշալի չըլլային պարիկներ եւ գաճաճներ կապրին և կաշխատին հեռուն լեռանց մութ անձաւներուն մէջ, բանտարկեալ աստուածի մը տագնապը կը պատուտէ աշխարհին կուրծքը երկրաշարժներով և հրեղէն աւեր մը կը թափէ լեռանց կողերուն վրայ: Մեծ և զարմանահրաշ և գեղեցկութեամբ լեցուն է Աստուծոյ գործքը, տեսանելի աիեւերքը և անոր անհամար բնակիչները: Գեղեցիկ է և իր տեսակին մէջ հրաշալի նաեւ մարդուն գործը: Բանաստեղծներուն տեսիլը և արուեստին երազները որոնք կ'ըստեղծուին, ոչ թէ Աստուածայինին նման ոչինչէն, այլ դոյապող տարրերէ:

Կարճ խօսքով, մարդո՞ կրկնակի կեանքով մը կապրի. — իրողութեան և երեւակայութեան կեանքով: Կը կենակցի ոչ թէ միայն շօշափելի մարդկային էակներու հետ, այլ նաև իր ստեղծած ստուերային էակներուն հետ: Իր պատկերին պէս էակներ կըստեղծէ, էակներ իրմէ աւելի ազնիւ յատկութիւններով, աւելի մեծ կարողութիւններով:

Մարդուս այս կարողութիւնը եւ այս պէտքը անտեսանելիին համար, որ ամեն դարու ու ամեն ցեղի մէջ տարբեր երեւոյթներով ու շատ անգամ ալանդակութիւններով երեւան եկած է, յայտնապէս կը ցույնէ ու

կը հաստատէ թէ անիկայ ոչ թէ միայն տեսանելիին այլ նաև անտեսանելիին հետ յարաբերութիւն ունի. եւ այդ կարողութիւնը ու յարաբերութիւնը այնքան մասն և անբաժանելի մասն է իր բնութեան որ առանց անոր կարելի չէ գրեթէ իրեն տարիլ:

Նայեցէք այս մեր դարու նիւթապաշտներուն, որոնք կուզեն մեզ գոհացնել կոշտ իրականութիւններով, և կըսեն մեզ չնայել դրականութեան մեզ շնորհածներէն անդին. այլ փակուիլ ամբողջովին զգայարանքներուն, և սակայն իրենք են որ դրականութիւնը կը լեցունեն իրենց անհատնում վէպերովը, և այս դարուս մէջ, ամեն ատենէ աւելի անոնք կը փնտռուին ու կը կարգացուին ամեն կարգի մարդերէ անյազաբար: Ասիկայ ալ ապացոյց մը չէ՞ որ մարդիկ վերջապէս չեն կրնար ըլլալ առանց երեւակայականին. և գրեթէ աւելի պէտք մը կզգան անոր նոյն իսկ ամենէն աւելի դրական սեպուած ժամանակի մը մէջ: Վէպերու համար եղած բաղձանքը, իր ընդարձակ առմամբը, մարդկային սեռի մեծ տարական բնազդներէն մէկն է: Անտեսանելիին, շօշափելիէն վեր, բանի մը անշնչելի բաղձանքն է այն: Թուն իրականութիւնը անտեսանելին է. իրողութիւնը անոր շուքն է:

Տրամադիր եղիր լքանել քու կարծիքդ եւ փոխել քու չափերդ, երբ բարեկամ մը այսպէս ընել կը խրատէ քեզ իրաւացի պատճառներով:

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Զատիկի տօնէն երեք օր յառաջ ընթերցող բարեկամները անշուշտ ինձի հետ մտքով հոն էին Գողգոթայի վրայ, Խաչին ոտքը. խաչին՝ որուն վրայ կը բարձրանար, հուսկ ուրեմն, Նազովրեցին շահատակ մը զոհ եղած իր սկզբունքներուն՝ որոնք նոր էին Պաղեստինի ժողովրդեան և ընդհանրապէս բոլոր մարդկութեան : Այդ անարգամահ Յիսուսին հանդէպ կեցած իրեն համակրողներն ու թշնամիները իրարու ականջէ վար կը փափսային կամ մեծագոյն կ'աղաղակէին « յաղթուեցաւ Նազովրեցին » և անոնց հետ Յիսուսի մեծագոյն թշնամին — սատանը — որ Յորդանանէն մինչեւ Գողգոթայ, երեք տարուան չրջանի մը մէջ տեսած էր զանիկայ միշտ գործի գլուխ, մոռնալով հանգիստը, մոռնալով երբեմն նոյն իսկ քունը, մղելու համար բարիին պատերազմը չարին դէմ, ճշմարտութեան կռիւը ստութեան դէմ : Հիմա նոյն Յիսուսը տարածուած տեսնելով խաչին վրայ, կը կենար Անոր դէմ հեգնական ծամածուծութիւն մը ունենալով դէմքին վրայ, խաչի վերտառութեան նկատմամբ. և հազիւ լսած Յիսուսի վերջին խօսքերը, կ'երթար մեծաւ ուրախութեամբ աւետել իր լէզէոններուն անոր մահը՝ որ, իրեն համար, կատարեալ պարտութիւնն էր ճշմարտութեան և սիրոյ : Եւ իսու, ա'յնքան տխուր էին պարագայներն ու երեւոյթները, ա'յնքան արցունք կար վարը ու ա'յնքան մութ վերը, որ շատեր տրամադիր էին ձայնակցելու Յիսուսի թշնամիներուն :

Ո՛ւր էին այդ պահուն իր աշակերտները, զորոնք ա'յնքան սիրած էր և որոնց ճշմարտութեան և կեանքի գրաւականն յանձնած էր : Հազիւ անոնցմէ մէկը, ամենէն կղկաթն ու կաթոգինը, հետեւած էր իր վարդապետին արհամարհելով ամեն վտանգ և լսած՝ անոր վերջին յանձնարարութիւնը :

Պէտք չէր թերահաւատիլ սակայն : Գրիստոնէութիւնը ամբարտաւանութեան մարմնացումն եղող Բաբելոնի աշտարակը չէր որ փչեր Յաւիտենականին բարկութեան փոթորիկովը և հիմնայատակ կործանէր. հապա ճշմարտութեան, սրբութեան և սիրոյ փառաւոր տաճարն զոր Յիսուս, այդ մեծ ճարտարապետը, կանգնեց և ուր Յաւիտենականը իր աթոռը պիտի դնէր : Յիսուս գերեզմանի մէջ, բայց չէ մեռած, ինչպէս չէ՝ մեռած սերմը հողին մէջ, ճաճանչը ամպին ետեւ :

Այս պահուն չէք լսեր, ո՛վ հոգիով քնացողներ, ձայն մը՝ որուն Գերեզմանն ու Գողգոթան, Գեթսեմանն, ու Հերմոնն ու քարայրը փառաւորապէս կ'արձագանգեն և որմէ դժուրի հիմերն ու կամարները կը սարսին և կը գոռան և սատան ահաբեկ՝ չը գիտէ ուր փախչիլ : — Գրիստոս յարեաւ : — Այո, Գրիստոս յարեաւ, այլակերպուած, լուսազարդուած, արշալոյսէն ալ փառաւոր, որուն երեսէն Հռովմայեցի արիասիրտ զինուորներն իսկ սարսափահար կ'իյնան մեռելի պէս : « Մահը յաղթութեան մէջ ընկղմեցաւ », գերեզմանը անմահութեան դուռն եղաւ :

Թող դան հիմա Յիսուսի թշնա-

միններն ու անոր թերահաւատ բաւրեկամները, թող գանձանեալ անոր վառքը՝ որ հոգիները կը հափհափէ և սիրտերն իրեն կը ձգէ մագնիսի պէս։ Թող հիմա դան նստեալ, ծափ զարնել և ուրախութեան երգ երգել Յիսուսի ճշմարիտ հետեւողները և թող փառաւորեն յաղթանակը մեծ զօրապետին, որ կանուխէն ըսած էր «Քաջասիրտ եղիք ես աշխարհին յաղթեցի»։

Սերաստիա

ՅԱԿՈԲ ԲԱԼՈՒՅԵԱՆ

ՎԱՐՔ ՅԻՍՈՒՍԻ

ԴԻՄԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԻՆ

ԳԼՈՒԽ Զ.

(Շարունակութիւն տես թիւ 244)

Յիսուսի և Իւր ժամանակի կրօնական ուսուցչաց միջեւ դադարաբաց տարբերութիւնն՝ մասնաւորապէս հանդիստեան աւուր նկատմամբ էր։ Սոյն օրուան մասին Հրէից կրօնական ուսուցչաց խիստ պահանջմանց և քմահաճ օրինաց ու կանոններու թիւն այնքան անհնարին ծայրահեղութեան հասած էր, որ հանդիստեան օրն փոխան ցնծութեան և օրհնութեան օր մ'ըլլալու անհանդուրժելի օր մը եղած էր։ Յիսուս սովոր էր նոյն աւուրց մէջ բժշկութիւններ կատարել, բայց անոնք այս բանը օրինաց հաւաքակ և անհնազանդութիւն կը համարէին։ Յիսուս կրկին և կրկին պարզապէս ցըցուց անոնց իրեն դէմ յարուցած առարկութեանց անաւելութիւններն բացատրելով թէ, չա-

բաթն մարդուն համար եղած է, մասնաւոր ընելով իրենց նախահարց ոմանց վարմունքն, որպէս և սուրբ աւուրց մէջ իրենց ընթացիկ սովորութիւններն։ Բայց անոնք Յիսուսի ըսածներն միտքերնուն մէջ չէին առնէր, այսու առթիւ հանգստեան աւուր խնդիրն ընդգէմ Յիսուսի դատն առեւութեան տեղի տուաւ։

Դիւրին է ըմբռնել թէ սոյն եղբակացութեան հասնելէ վերջ ժողովուրդն ինչպէս անհակամէտ էր ունեւորելու Յիսուսի, երբ նա՝ Իւր բարձրագոյն պահանջներն ի յայտ կը բերէր — երբ ինքզինքն Մեսիա հրատարակեց և ըսաւ թէ կարող է մեղաց թողութիւն տալ՝ ակնարկութիւններ ընելով ի մասին Իւր վերաբերութեանն առ Սատուած։ Իսկ անոնք վճռեցին թէ ինքը՝ խաբեբայ և զԱնտուած ատող մ'էր, և այս պիտեաւ Իւր յայտնութիւններն սոսկալի հայհոյութիւն կ'անուանէին, և կը կարծէին թէ չէին կրնար չփակել այն խօսքերը արարեալի բերան մը։

Չարմանալի չէ՞ անոնց չհամուզուիլը գոնէ Յիսուսի կանոնադրած այնքան հրաշքներէն զորս յառաջագոյն դուշակուած և ապա կառարուած կը գտնենք Սուրբ Գրոց մէջ։ Ինչպէս կրնային չընդունել նորա անտուած ծային առաքելութիւնն։ Յիսուսի բժշկած ի ծնէ կոյրին և փարիսեցւոց միջեւ ծագած վիճաբանութիւնն զոր կը կարգանք Յովհաննու Սուրբ տաքանին իններորդ դիւան մէջ, այն դէպք՝ կը ցուցնէ թէ որքան սաստիկ կը բարկանային յառաջ բերուած այն կարգի փաստաբանութիւններէ որոց միայն յանդուգն և ամբարըշ-

տական պատասխաններ կուտային : Պէտք է յիշել, սակայն, որ Հրէից առջեւ հրաշքներն բնաւ տոտուածային առաքելութեան յայտարար նշաններ չէին համարուեր : «Հրաշքներ» կ'ըսէին «կրնան գործուիլ թէ ճշմարիտ և թէ սուտ մարգարէից ձեռօք,» և ուստի անոնք կրնային փոխան աստուածային զօրութեան դիւայինին ընծայուիլ : Թէ հրաշք մը այսպէս համարուելու է, ասիկայ ուրիշ փաստերով հարկ էր որոշել, և ուրիշ պատճառներու համար էր որ այդ եզրակացութեան հասած էին թէ, Յիսուս Աստուածուստ զըրկուած ըլլալու չէր, հետեւապէս իւր հրաշքներն կ'ըսէին խաւարի իշխանութեան աշակցութեամբն էին : Յիսուս թէպէտ այսպիսի հայհոյալից զգացմանց դէմ արդար ցասմամբ և վճռական փաստի բուռն ուժգնութեամբ կը պատասխանէր, բայց դիւրին է տեսնել թէ իւր հակառակորդաց մտքերն այնպիսի դիրքի մը մէջ էին որ կրնային իրենք զիրենք յայտահաղի զգալ :

Ժողովուրդն արդէն տուած էր իւր դատավճիռն և երբեք չփոխեց զայն : Նա՛ ըստ բաւականին որոշած էր հակառակ կենալ Յիսուսի Անոր Հրէաստանի մէջ անցուցած առաջին տարիէն, երբ Գալիլիոյ մէջ Յիսուսի յաջողութեան լուրը տարածուեցաւ՝ Փարիսեցիք և դաւիթք արհամարհանօք լեցուած իսկոյն պատուիրակութիւն մը առաքելին յերուսաղէմէ որպէս զի հոն իրենց համամիտներու հետ համաձայնելով կարենան հակառակիլ նմա, որ իւր յաջողութեան տարուոյն մէջ իսկ կրկին և կրկին ընդ-

դիմութեանց հանդիպած էր ի սկզբան և անդ մասնաւոր նկատառութեամբ մը վարուեցաւ և յաճախ իւր հակառակորդաց և ժողովրդեան խնայականութեանն ու զգացմանցը դիմում ըրաւ : Բայց չուտ տեսաւ թէ այդ ընթացք օգուտ չունէր և անոնց ընդդիմութիւնն անխուսափելի էր : Յիսուս իւր ունկնդրաց ցոյց տուաւ իւր հակառակորդաց կեղծաւորութիւնն և զգուշացուց իւր աշակերտներն անոնցմէ, բայց հակառակորդք ամեն միջոց գործածեցին թունաւորելու համար հասարակութեան միտքն ընդդէմ Յիսուսի, և երբ Անոր ժողովրդականութիւնն տեղի տուաւ, հակառակորդք առիթէն օգուտ գաղելով սկսան առաւել համարձակութեամբ յարձակիլ իւր վրայ :

Այսպէս կանուխէն յաջողեցան գրգռել Սադուկեաց և Հերովդեանց սառն մտքերն ընդդէմ Յիսուսի, անտարակոյս համոզելով զանոնք թէ, Յիսուս՝ իրենց իշխանին և Գալիլիոյ կառավարութեան դէմ ապստամբութիւն մը պիտի յարուցանէր և այնպիսեալ Հերովդէսի գահն վտանգի պիտի ենթարկուէր : Այն նուազ և բարոյազուրկ իշխանն եւս հալածիչն եղաւ Յիսուսի, բացի իր պալատականաց թելադրութենէն ուրիշ պատճառ մ'ալ ունենալով Յիսուսէ երկնչելու : Ծիշդ այդ միջոցին զլիսատած էր զՅովհաննէս Մկրտիչ որ աշխտրհի պատմութեան մէջ յիշատակուած եղերանց ամենացածն ու ամենագարշն կրնայ համարուիլ այն : Այն եղեռն նաեւ ամենասոսկալի օրինակ մ'էր տեսնելու, թէ

ինչպէս մեղքէն մեղք կը ծնի, օրինակ մը նաեւ այն չարայուշ և յամառ յարատեւութեան որով ամբարիշտ կին մը իր վրէժն կը լուծէ։ Այն սպանութենէն սակաւ ինչ վերջն էր որ պալատականք երթալով Հերովդիսի, պատմեցին Յիսուսի (կարծեցեալ) քաղաքական նպատակներուն նկատմամբ Հրեաներէն առած դրդաւորման։ Հերովդէս երբ լսեց նոր մարգարէին վրայ, իր խղճին մէջ սոսկալի սարսափ մը զգաց և ըսաւ, անկեայ Յովհաննէս Մկրտիչն է զոր ես գլխատեցի և որ յարութիւն առած է ի մեռելոց։ Այսու հանդերձ Հերովդէս կը փափաքէր տեսնել զՅիսուս, որովհետեւ իր հետաքրքրութիւնն զօրաւոր էր քան իր սարսափն։ Անոր փափաքն էր զառը տեսնելու, բայց Յիսուս ընաւ հաճութիւն և հաւանութիւն չցուցուց անոր հրաւիրմանց։ Այսու պատճառաւ ալ նա աւելի հակամէտ էր իր պալատականաց թեւադրութեանց լրտելու և ձերբակալելու զՅիսուս իւրեւ միաստկար անձ, և քիչ յետոյ ուղեց զԱյն մահու իսկ ենթարկել, ուստի Յիսուս ստիպուած էր խոյս տալ Հերովդէսէ և անտարակոյս այս բանը սրիչ կարեւոր պատճառներու հետ փոխեց Յիսուսի կենաց ընթացքն Գալիլիոյ մէջ անցուցած վերջին վեց ամսոց մէջ։

Պահ մը այնպէս թուեցաւ որպէս թէ Յիսուս ժողովրդեան միտքն ու սիրտը այնքան գրաւած ըլլայ, որ անդիմադրելի եղանակաւ մը ամբողջ ազդը պիտի ընդունէր զինք։ Եղած են այնպիսի շատ շարժումներ որ ի սկզբան թէև արհամարհուած են ազ-

դի մը մեծերէն և իշխաններէն՝ բայց ժողովրդեան հասարակ դասուն մէջ մեծ ազդեցութիւն յառաջ բերած և անոնցմէ ջերմագին ընդունուած են, և յետոյ բարձր և ազդեցիկ դասուց ևս ածանցուած են։ Ազգային հաւանութեան կա՛յ այնպիսի կէտ մը, յորում, երբ որ և է շարժում հասարակութեան հասնի, այն ատեն իւրեւ յսրբահոս հեղեղ անդիմադրելի կըլլայ հակառակ ամեն նախապաշարման և մեծամեծաց տհաճութեանց։ Յիսուսի ջանքերն Գալիլիոյ մէջ առ հասարակ ժողովուրդին համար էին և ժողովուրդն ալ սիրով և սրանչացմամբ ընդունեց զնա և փոխան Փարիսեցւոց ու դպրաց պէս ուտող և արբեցող անուանելու, հաւատաց անոր իբրեւ մարգարէի մը։ Բաղբատեց զՅիսուս նախնի ամենամեծ անձնաւորութեանց հետ, և որովհետեւ ոմանք նկատած էին Նորա վեհ բնաւորութիւնն՝ անոնք Եսայի, իսկ այլք որ տեսած էին Իւր համակրող և սիրալիր բնաւորութիւնն երեմիա լինել կարծեցին. կըսէին թէ մէկը կամ միւսն է յարեալ ի մեռելոց։ Ժամանակին տիրող կարծիքն այնպէս էր թէ, նախ քան զգալուստն Մեսիայի մարգարէ մը պիտի երեւնար և առ հասարակ կը կարծէին թէ Եզրիա պիտի ըլլար այն որ ոչ թէ իբր Մեսիա, այլ իբր Կարապետ Մեսիայի պիտի գար։ Թէ Յիսուս բնաւ իրենց կարծածին պէս ազատարար մը չէր. այսինքն անձ մը՝ որուն ըստ իրենց թիւր կարծեաց սոսկ աշխարհային պաշտօն և նշանակութիւն տուած էին։

(Շարունակելի)

ԿՐՕՆԱԿԱՆ-ԳԻՏԱԿԱՆ

Մ Ո Վ Ս Է Ս

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ

Մովսէս հանդէպ գիտութեանց

(Շարունակութիւնն տես թիւ 243)

7°. «Եւ արաւց Աստուծ, արաւ-
ցոյք մարդ ըստ պատկերի մերոյն
եւ ըստ նմանութեան, եւ իշխեսցէ
ձկանց ծովոյ եւ թռչնոց երկնից
եւ անասնոց եւ ամենայն երկրի
եւ ամենայն սողնոց որք սողին 'ի
վերայ երկրի: Եւ արաւ Աստուծ
զմարդն 'ի պատկեր իւր... արու
եւ եգ արաւ զնա: Եւ օրհնեաց
զնոսա Աստուծ եւ ասէ. աճեցե՛ք
եւ բազմացաւ: Եւ լցե՛ք գերկիր,
եւ իշխեսցե՛ք դնա, եւ իշխեսցե՛ք
ձկանց ծովոյ, եւ լին. եւ լին:»

Ո՞վ չհիշանար մարդոյն ստեղծման
պատմութեան այս վտեմ պարզու-
թեան և անոնց նկատմամբ ունեցած
գերիշխանութեան վրայ, անոր և
միւս ամեն արարածոց մէջ եղած հե-
ռաւորութեան վրայ: Ասոր մէջ չկայ
բանաստեղծական շքեղութիւն. Մով-
սէս բնաւ այսչափ պարզախօս եղած
չէ. բայց գաղտնի զօրութիւն մի, ի-
մաստ մը՝ որ միայն ճշմարտութենէն
կրնայ ծագումն առած ըլլալ, կար-
ծես առարկային խորէն գուրս կ'ել-
լէ և բառերուն կեղեւէն գուրս կը
ցայտէ: «Արաւցոյք մարդ ըստ պատ-
կերի մերոյն»: Արարչութեան լրման
և նպատակին կը հասնիմք. բոլոր
արարածք կ'ապաստեն գլխոյ մը՝ որ
զիրենք ներկայացնէ Աստուծոյ առ-
ջեւ և զԱստուծ իրենց առջեւ, որ
ըլլայ փոքր աշխարհն (microcosme)

հաղորդակցութեան մէջ գնելով թէ
հոգւոյ աշխարհն և թէ մարմնոյ
աշխարհն բաղադրեալ թէ մէկէն և
թէ միւսէն, խորհրդաւոր համառո-
տութիւն երկնի և երկրի, միութեան
օլակ բոլոր արարածականութեան:
Որպիսի՞ հրաշալիք, որոյ քով ի՞նչ է
մնացեալ ամենն, և որ նոյն իսկ
Աստուծոյ անգամ անկարելի պիտի
երեւէր, եթէ ինքն չըլլար զործողն:
Որչափ բարձր է Մովսիսի լեզուն 'ի
մասին ճշմարտութեան: Աստուծ
թողած է որ իւր խօսքն ընէ ամեն
ինչ, միայն ոչնչին և նիւթոյն ուղ-
ղած է զայն՝ «Եղիցի» ըսելով: Մար-
դոյն ստեղծման ժամանակ ինքզինքն
կ'ամփոփէ և խօսքն ինքն իրեն կ'ուղ-
ղէ, «ԱՐԱՅՈՒՔ»: Շատ տարբեր է
Պլատոնի աստուծմէն՝ որ անպա-
տուութիւն կը համարէ իրեն կաղ-
մել զմարդն և այդ հոգն ստորա-
կարգ աստուծոց կը թողու, մինչ-
դեռ Աստուծ բոլորովին իրեն վե-
րապահեալ գործ մը կը նկատէ զայն,
և ասոր համար Աստուծային էութե-
ան կը դիմէ և վերջին արարա-
ծոյն ախպարն անկէջ կը խնդրէ,
«ԸՍՏ ՊԱՏԿԵՐԻ ՄԵՐՈՒՄ... Եւ Ա-
ՐԱՐ Աստուծ զմարդն 'ի ՊԱՏԿԵՐ
ԻՒՐ, (տեսէք որչափ կը կրկնէ,) ԸՍՏ
ՊԱՏԿԵՐԻ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԱՐԱՐ
ՁՆԱ»: Տեսէք որչափ շուայլօրէն գոր-
ծածած է Մովսէս արաւ բառն այս
պարագային մէջ, մինչդեռ միւս պա-
րագայից մէջ ագահօրէն գործածած
է. և այսպիսի բացատրութիւն որ-
պիսի մեծ գաղափար կը տայ նոյն
իսկ առարկային վրայ:

Շատ ծագրական պիտի ըլլար մար-
դոյն կարեւորութիւնը չափել իւր

մարմնոյն մեծութիւնն ուրիշ մարմնոց հետ բաղդատելով, ինչպէս բնական աշխարհին մեծութիւնն տիեզերաց հետ. տղայամտութիւն՝ յորում ինկաւ գլորեցաւ ութ հաստաներորդ դարու նիւթական փիլիսոփայութիւնն և որ այնչափ զուարճացոյց մասնասրապէս Վօլթէռի միտքն: Ամբողջ մարդն կը կայանայ խորհելու և կամելու կրկին դործողութեան մէջ, և հաւատացէք որ ասով ամբողջ տիեզերքէն մեծ է: Ասոր համար է որ կը հպատակեցնէ զայն իւր իշխանութեան և ծանօթութեանց. իւր ճարտարութեան և գիւտերու միշտ աճեցուն հրաշալիքն ո՛չ սահման ունին երբեք և ո՛չ արգելք կը ճանչնան, կը ծաղրեն բնութիւնն և իւր տարերքն, և կերպով մը իւր հանճարոյն օժանդակն կամ խողովակն կ'ընեն զանոնք: Ամեն օր հետզհետէ կ'ստուգուի այն կարգն՝ զոր Մովսէս տուած է մարդոյն, երբ կը ցցունէ զայն ստեղծեալ ի պատկեր Աստուծոյ, և ամեն օր կը կատարուին արարչութեան այս վեհապետին ճակատագիրք՝ որք պարտնակեալ են սա խօսից մէջ. «Օրհնեաց զնոսա Առտաժ եւ ասէ, աճեցե՛ք եւ բազմացա՛րուք եւ լցե՛ք գերկիր եւ ՏԻՐԵՅԻՖ ԴՄԱ»:

Այս ջնշանակեր թէ տիեզերաց մէջ մարդոյն անմատչելի եղած միւս մասերն չեն կրնար բնակարան եղած ըլլալ իմացական էակներու, որոց կը հաղորդակցի Աստուած մեզ անգիտելի միջոցներով. այլ թէ ամենքն եղած են ի փառաւորել զինքն եւ արարածոյն երջանկութեան համար:

Այն ամեն դործոց մէջ տիրող ներ-

դաշնակութիւնն, հարստութիւնն և արգասաւորութիւնն ենթադրել կը տան թէ ամեն ինչ կարելի է, նոյն խի հաւանական է, և երկնից մէկ ուրստութիւնն պիտի ըլլայ անշուշտ՝ արարածականութեան ամբողջութիւնըն մեզմէն ծածկող վարագուրին բացուիլն տեսնել և մէկ ակնարկով ըմբռնել այն հաղարաւոր անհուն էակաց իրենց Արարչին հետ ունեցած առնչութիւններն. բայց Մովսէս ասով չէր կրնար զբաղիլ, կամ թէ ըսեմք, Մովսիսի միջոցաւ խօսող ներշնչող Հոգին չէր պարտէր զմեզ զբաղեցնել անուի Յայտնութիւնն կը պարտէր խօսիլ մարդոյն՝ իրեն պէտք եղածին համար միայն, և այս է որ զարմանալի իմաստութիւն տեղի ունեցած է Ծննդոց Դրբին մէջ, ուր «ի սկզբսնէ արար Աստաժ գերկին եւ գերկիր», սկզբնաւորութենէն և յառաջաբանէն անմիջապէս վերջն՝ Մովսէս կը խոնարհեցունէ իւր թռիչն միայն երկրագնտին վրայ և կ'ըսէ. «Եւ երկիր եւ աներեւոյթ եւ անպարտաւ», և այսպէս կը շարունակէ միայն երկրային երեւոյթներու և անոնց մարդոյն հետ ունեցած առնչութեան նկատմամբ խօսելով: «Տիեզերաց ստեղծագործութիւնն այնպէս նկարագրուած է Ծննդոց Դրբին մէջ, կ'ըսէ Տէքարդ, որ մարդն կամ մարդոյն հետ առնչութիւն ունեցող դործն միայն կարծես գլխաւոր և միակ առարկայն եղած ըլլայ. պատճառն այն է որ Արարչութեան պատմութիւնն մարդոյն համար միայն գրուած ըլլալով, միայն մարդոյն հետ առնչութիւն ունեցող բաներն են որ Աստուածա-

յին ներշնչութիւնն ուզած է մասնաւորել և որոշել, մնացեալ իրաց վրայ այնչափ միայն խօսուած է հոն, որչափ մարդոյն պէտք է»։ Պէտք է յաւելուլ նաեւ որչափ որ կը վերաբերի կրօնական մարդոյն՝ իւր Աստուծոյ հետ ունեցած յարաբերութեանց համար, մնացեալք երկրորդական են յաջո Մովսիսի։ Մովսէս ուզած չէ ըլլալ ո՛չ երկրաբան, ո՛չ բնաւոր, ո՛չ աստղաբաշխ, ո՛չ բնագէտ, այլ միայն աշխարհի վրայ կրօնի պատմագիր, այս բացայայտ է։ Ուրեմն կրնար և կը պարտէր իսկ, եթէ ներշնչեալ չըլլար, սխալիլ եւ մոլորիլ երկրաբանութեան, բնաւածութեան, աստղաբաշխութեան եւ բնագիտութեան մէջ, որովհետեւ, թող որ մարդկօրէն չէր կրնար ունենալ այս ամեն ծանօթութիւններն՝ որք անծանօթին հետ միայն առջնչութիւն ունին, իւր բուն իսկ նպատակն այն չէր։ Եւ սակայն կը տեսնեմք որ իրաց բնութեան վրայ խօսելու համար գործածած քանի մը բառերուն մէջ այնչափ ճշգրիտ եղած է որ կը շփոթէ զմարդկային գիտութիւնն, և անոր վրայ տալով իշխանութիւն մ'ունի երեք հազար տարիներու։ Ասկէց վերջն ո՞վ կրնայ տալ արհեստիլ թէ Մովսէս գրած է զայն ներշնչմամբ և յայտնութեամբ այն էակին որ ամեն գիտաբանաց Աստուծոն է։

Բայց պարտիմք հետզհետէ գիտել Մովսիսի ներշնչման ամեն շաւիղներն։

Մարդոյն ստեղծումն իբր վերջին գործն Արարչին կը ներկայացնէ Մովսէս։ Կը յաւելու որ Մարդն ստեղծաւ Վիւայն նոյն իսկ Աստուծոյ ձե-

ռօք և միայն մէկ զսյգ, արու եւ էգ, եղաւ, մինչդեռ միւս ամեն շնչաւորք պարզ հրամանաւ մը 'ի հոգոյ կամ 'ի ջրոյ։ Ասկէց կը հետեւի որ աշխարհ բոլորովին շնչաւորներով լեցուած էր, երբ դեռ մարդն դոյ չէր, և նոյն իսկ իւր գոյութենէն շատ ժամանակ վերջն տակաւին իւր սերունդն բաւական բազմացած չէր՝ որ կարենար ազդեցութիւն ունենալ երկրագնդին վրայ։ Այս եղբակացութեան եկած յանգած է նաեւ ներկայ գիտութիւնն։ «Ստոյգ է որ, կ'ըսէ Գիւլիէ, տակաւին մարդկային սակր գտնուած չէ բրածոյից մէջ։ Մեր սեռին բոլոր սակրներն՝ որ գրտնուած են այս վերջնոց հետ, պատահաբար գտնուած են և խիստ սակաւաթիւ են, ինչ որ ստուգիւ պիտի չպատահէր, եթէ մարդն ալ այն կենդանեաց բնակակից եղած ըլլար։ Ուրեմն ո՞ր էր յայնժամ մարդկային ցեղն, Արարչին այս վերջին եւ ամենակարգաւոր գործն տեսնելը։ Բրածոյից վրայ եղած ուսումնասիրութիւնք և խուզարկութիւնք բան մը չեն ըսեր մեզ այս նկատմամբ և իրենցմէ դուրս ալ որ և է աղբիւր կը պակսի մեզ»։

Այս վերջին բառերով Գիւլիէ ըզՄովսէս կ'ակնարկէ։ Սնոր հետ՝ քանի որ մինչեւ մարդոյն երեւումն համաձայն ըլլալէն և իւր քայլերն անոր քայլերուն մէջ դնելէն վերջն, բնականաբար կը կենայ իւր գիտողութեանց առարկային հետ, և իւր այս վերապահութեամբ և չեղարկութեամբ կը ցցունէ թէ, որչափ որ կրցած է՝ համաձայն գացած է Մովսիսի հետ, և այսպէս ընելով ճշմարտութեան

աղբեցութեանն միայն հարատակած է:

Ժամանակէ մ'ի վեր երկրաբանութիւնն այնպիսի գիտերու շաղկին մէջ է, որք պատմական ժամանակամիջոցէն, աշխնքն Զրհեղեղէն անդին պիտի գնեն զմարդն: Մասնաւոր եռանդ մը կը մղէ այս շարժումն՝ որ մինչեւ ցարդ միայն հերքումներ տեսած էր. տակաւին բրածոյ մարդ գտնուած չէ: Բայց երբ ասիկայ պատահի, բնաւ հակառակ պիտի չլլայ Մովսիսի պատմութեան, ըստ որում Զրհեղեղէն իսկ առաջ մարդիկ քաղնացած էին յաշխարհի, և Գիւլիէ, բրածոյից մէջ մարդկային սակր դեռ գտնուած չէ ըսելէն վերջն, կարի իմաստութեամբ կը յաւելու. «Բայց ասկէց չեմ կրնար հետեւցնել թէ մարդն բնաւ դոյ չէր այն ժամանակէն (Զրհեղեղէն) առաջ: Կարելի է աշխարհի մէկ փոքր անկիւնն կը բնակէր, ուրկէց երկիրն ժողովրդովք լեցուցած է այն սուկայի գէտքերէն վերջն, կարելի է նոյն իսկ իւր բնակած վայրերն բուրովին անդնդասոյլ եղած են և իւր ոսկրտաին թաղուած արդի ծովուց սակ, 'ի բայց առեալ այն սակաւութիւ մարդիկ՝ որք յետոյ շարունակեցին իւր սերունդն»:

Այսպէս, թէ գտնուի և թէ չը գտնուի մարդկային բրածոյ մնացորդ քրհեղեղեան խաւին մէջ, ուղիղ բանալարութիւնն չլսանդուիր: Կրնան գտնուիլ աւելի հին մնացորդք. բայց վախնալու բան չկայ, որովհետեւ արդէն հաստատուած է որ երկրիս կլիմայական պայմանք բոլորովին անյարմար էին մարդկային կենաց այն հին և անցեալ դարուց մէջ: Մանա-

ւանդ թէ Մէ Մովսէս ինչ շահ պիտի ունենար մեր ցեղին աւելի բարձր հնութիւն մ'ունենալը ծածկելով: «Ինչպէս կարելի է ենթադրել, կ'ընէ իրաւամբ Գիւլիէ, որ հակառակ սովորական հակամիտութեան, մարդկային ցեղն երիտասարդացնելու ջանացած ըլլայ: Իւր ժողովրդեան փառասիրութիւնն՝ տեղեակք եզրպտական աւանդութեանց, իւր դէմ պիտի ելլէր»: Եթէ ուրիշ ժողովրդոց առասպելական յաւակնութեանց մասին անհամեմայն է, աւելի լուրջ եղած կ'ըլլայ, և իւր ճշգրտապատում յատկութիւնն թէ՛ բնութեան և թէ՛ գիտութեան կողմէն այնպիսի վիշտութիւն մը կ'ընդունի՝ որ զինքը կ'որոշէ բոլոր միւս պատմագիրներէն:

(Շարունակելի)

ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՂՏՆԻ ԽՈՐՀՐԴՈՅ ԵՒ ԶԳՍՄԱՆՑ

(Շարունակութիւնն տես թիւ 244)

Բ

Թագուն եւ անսեսանելի եռքեսնող ուշադրութիւն ընծայե, զի սեսանելիք անարժեք են եւ աննշանակ: Անսեսանելիք են որ կ'ընծայեն նոցա արժանիք ու նշանակութիւն:

Բնութիւնն իւր հրաշալւան տեսարանօք իմ հիացումն կը գրաւէ. կ'ընանչանամ արեւելեաց այս զտրմանալի մեքենային արտադրութիւններն գիտելով, զի իւր բազմազան ձեւոց ու գոյներու ներքեւ վերացական ճշմարտութիւններ կ'ընդնշմարեմ: Որպէս իւրաքանչիւր բառ տեսանելի նշանակն է անտեսանելի մի գաղափարի, նոյնպէս և բնութեան

մէն մի մասն արտաքին նշանակն է մի գաղափարի կամ մի մտաց : Երբ հոգեշունչ տալ մ'ընթեռնում, կը դիւթէ այն զիս : Այդ արտաքին գրեթէ բաղկացեալ բառերն չեն որ սոյն ազգեցութիւնն կը գործեն յիս, այլ նոցա շնորհիւ արտայայտեալ զգացումներն ու յոյզեր : Նոյն ինքն բանաստեղծին զգայուն ոգին է որ կը թագչի այդ բառից տակ ու իւր սրտայոյզ մեղեդիներն կը հնչէ քաղցրագանակ : Բնութիւն եւս մատեան մ'է բիւր թերթեան, աստեղագիր ու ծաղկագիր մի բանաստեղծութիւն : Փետրագեղ թռչնիկն ու ամպածրար լեռ, ովկիանն փրփրայոյզ և արփին, լուսաճաճանչ այս անհուն մատենին բառերն են : Անհուն իմացականութիւն մը այս առարկայից միջոցաւ իւր խորհուրդներն ու գաղափարներ կը յայտնէ առ մարդկութիւն :

Անջատէ՛ բառէ մը իւր յայտնած գաղափար և ահա՛ բռնն աննշանակ պիտի մնայ ու անարժէք : Անտեսանելի գաղափարն էր որ արժէք ու նշանակութիւն կուտար տեսանելի նշանին : Անջատէ բոյսէն կամ աստղէն իրենց յայտնած ճշմարտութիւններ և ահա՛ այս առարկայք բոլորովին անարժէք պիտի մնան : Անտեսանելի ճշմարտութեանց մարմնացումն ըլլալով է որ թանկագին են նոքա : Վերցուր բնութենէն զԱստուած, և ահա՛ տիեզերք աննշանակ մատենի մը, անլոյս կանթեղի և անշունչ դիակի մը պիտի վերածուի : Տեսանելի ողջոյն առարկայք իւրեանց արտայայտած անտեսանելի ճշմարտութեանց ու խորհուրդոց աս-

տիճանաւ յարգ և նշանակութիւն ունին :

Նոյնպէս և մարդկային գործեր և արտաքին նկարագիր չունին իսկապէս արժանիք կամ նշանակութիւն, ներքին զգացմունք և խորհուրդք են որ նոցա յարգ կուտան կամ կ'ստորնացնեն զայնս : Արտաքին գործեր ներքին առաքինութեանց կամ մեղաց տեսանելի նշանակներն են սոսկ :

Ի վերեւ յիշեալ օրինակօք լուսաբանենք զայս ճշմարտութիւն : Ազգատ հիւանդն տեսնելով իմ կարեկցութեան և գթոյ զգացումներս արթնցան ու գրգեցին զիս օգնել նմա : Արդ ըրած այս բարեգործութիւնս արդիւնքն և հետեւութիւնն է միայն ներքին այդ զգացմանց . ինքն չէ առաքինութիւն, այլ սոսկ արտայայտութիւնն է առաքինական զգացմանց, իւր արժանիքը անտեսանելի այդ զգացմանց մէջ կը կայանայ :

Թանկագին գոհարն երբ տեսայ զայն ունենալու բաղձանքը արթնցաւ յիս և սոյն բաղձանաց դրդմամբ գողցայ զայն : Իմ կամ ուրիշի մը գոհարն առնելու գործողութեան մէջ չկայ ո՛րէն է տարբերութիւն, արտաքուստ նոյնն են նոքա : Երկուքն ալ ձեռքովս կառնում ու զրպանս կը դնեմ : Սակայն անիրաւ կերպիւ ուրիշին գոհարին տիրանալ ուղեցի . ահա՛ այս է բռն մեղքը, առնելու գործողութիւնը ստորնացնող, զայն գողութեան վերածողը այս անիրաւ բաղձանքն է :

Միտքս սխալ չհասկցուի . ինչ որ կ'ուզէք ըրէք, արտաքին գործոց մէջ մեղք չկայ ըսել չեմ ուղեր : Ո՛չ, բոլոր արտաքին գործեր ներքին զգա-

ցումներէ ծագումն կ'առնուն : Ան-
կարելի է որ առանց պատճառի ար-
դիւնք մը արտադրուի, հետեւապէս
չլինար ըլլալ ո՛րէս գործ որ խորհուր-
դէ կամ զգացումէ մը ծագումն ա-
ռած չըլլայ . զգացում և գործ ան-
քակտելի կապերով ի մի զօգուած
են , այնպէս որ ստորին գործ մը՝
ստորին մի զգացում կ'ենթադրէ և
ուստի նաև մեզք :

Հասկցնել ուզած կէտս սա է :
Ինչպէս բառ մը և իւր յայտնած
զաւարժար , առարկայ մը և իւր ար-
տայայտած ճշմարտութիւն թէև ի-
րարու հետ կապուած են անբաժա-
նելի կերպիւ . և սակայն բուն ար-
ժէքը այդ զաւարժարի կամ ճշմար-
տութեան մէջ կը կայանայ : Եթէ
կարելի ըլլայ անջատել զայնս՝ բառն
և առարկայ աննշանակ ու անարժէք
պիտի մնան : Ճիշդ այսպէս է նաև
գործն և զայն արտադրող զգացում .
եթէ կարենամք անջատել զայնս ի-
րարմէ՝ առարկանութիւնն կամ մեզք
զգացման կը վերաբերին , իսկ ար-
տաքին գործը աննշանակ կը մնայ :

Ընդէ՞ր խանդակաթ մօր մը իւր
սիրեցեալ որդւոյն անկենդան գիւ-
ղին վրայ թափած արտասուաց շի-
թերը տխրութեամբ կը համակեն
զմեզ , կը յուզեն մեր զգացումները
և արտասուաց շիթեր կը փայլեցնեն
նաև մեր աչաց մէջ : Ի՞նչ տարբե-
րութիւն ունին նորա ցօղոյ մի կա-
թիլէ : Արտաքուստ չկայ տարբերու-
թիւն : Սակայն արտասուաց այդ-
կաթիլն կը բովանդակէ յիւրում մօր
մը ողջոյն գորտիլն ու սէր , վիշտն ու
յուսահատութիւն : Մայրական աղէ-
խարշ սիրտ մը կը ծփայ այդ շիթե-

րուն մէջ : Դժոխային կրակներով այ-
լող հոգւոյ մը ժայթքումներն են
այդ կաթիլք : Եւ ահա դառնու-
թեամբ շարախեալ այդ անտեսանելի
զգացմունք են որ նշանակութիւն
կուտան ու կը հրավառեն արտա-
սուաց այդ ցօրտ կայլակներ :

Ընդէ՞ր Տէրունական ընթերցաց մի-
ջոցին քրիստոնէից սրտեր կը փոթոր-
կին երկնավառ յոյզերով , նոցա հո-
գիք այս աշխարհի վշտաց ու ցաւոց
մառախլապատ հորիզոնէն ի վեր կը
թռչին հոլաթև ու կը սաւառնին
մաքրափայլ ու սիրաշող խորհրդոց
մթնոլորտի մը մէջ և կ'արբենան անդ-
երկնային երջանկութեամբ : Հասա-
րակ հացէն ու գինիէն ի՞նչ տարբե-
րութիւն ունի այն որ այսպիսի վեհ
ազդեցութիւն մը կը գործէ հաւա-
տացելոյն վրայ , — Ա՛հ , ամենագութ
Փրկչի մը անհուն սէրն ու բոլոր ար-
տաքին բարեգործութիւնք դիտկներ
են անկենդան . ձեր ներքին անկեղծ
զգացմունք թող կեանք ու հոգի
ներշնչեն նոցա : Բարի գործեր ան-
գամ մեզք կը համարուին՝ եթէ մարդ-
բարի շարժառիթներէ դուրեալ չկա-
տարեր զայնս . զի առարկանութիւն
կամ մեզք ոչ թէ գործոց , այլ ներ-
քին անտեսանելի խորհրդոց ու ըզ-
գացմանց մէջ կը կայանայ :

(Շարունակելի)

ՄԻՔԱՅԷԼ Խ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Նայէ էութեանդ ներքին կողմը , քանզի
քու մէջդ ունիս այնպիսի երջանկութեան
ազբիւր մը , որ միշտ պիտի ճոխանայ յայն
եթէ դու միայն հոգատար ըլլաս անոր :

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԼԵՁՈՒՆ

Մարդուս հինգ զգայարանքէն միայն շօշափելիքը ներգործական է, միւսները կրաւորական են. շօշափելիքին նման ներգործական է նաեւ լեզուն. լեզուն՝ որ կը յայտնէ մարդն՝ իր ներքին յատկութիւններով, սիրան՝ իր բոլոր զգացումներով, միտքն՝ իր բոլոր խորհուրդներով ու երազներով, հակումներով ու միտումներով, եւ հոգին՝ իր բոլոր ճշտումներով ու փափաքներով, ի մի բան բանական էակն՝ իր բոլոր բարի եւ չար կիրքերով:

Թէեւ զէմքը սրտին հայելին է, եւ աչքին մէջէն կը կարդանք ներքին մարդը, սակայն շատ ազօտ կերպով. լեզուն միայն կը յայտնէ ճշմարտ «եւ»ը, իր փայլուն ու մուրթ գոյներով, գեղեցիկ ու տոյճն ձեւերով:

Բանականութիւնն է, այսինքն բարին ու չարին գիտակցութիւնը, կամ խղճմտանքը՝ որ մարդն անբան արարածներու կարգէն վեր, յանդուհա վեր կը դասէ. լեզուն ալ բանականութեան յայտարար նշանն է: Բնականաբար հարցում մը կը ծագի — թէ՛ ի՞նչ է լեզուն, ի՞նչ էր իր պաշտօնը, եւ ի՞նչ պարտի ըլլալ եւ ընել:

Ինչպէս վերեւ յիշուեցաւ, լեզուն է որ կը յայտնէ սիրտն՝ իր բոլոր զգացումներով. արդ, որպէս զի աւելի լուսաւոր կերպով ըմբռնենք լեզուն յատկութիւնները, պաշտօնն ու գործը, հարկ է որ նախ ջանանք հասկնալ ու գիտնալ սիրտը, ծանօթանալ անոր զգացումներուն. ուստի մօտենանք սրտին, ներքին մարդուն:

Սողոմոն կ'ըսէ, «Ամէն զգուշութիւնով քու սիրտդ պահէ՛, քանզի կենաց ազբերները անկէ են»: Պօղոս առաքեալ եւս կ'ըսէ, «Վասնզի Աստուած՝ որ հրաման ըրաւ խաւարէն լոյս ծագել, ինքը մեր սրտերուն մէջ ծագեց՝ Աստուծոյ փառաց գիտութեան լոյսը տալու համար Յիսուս Քրիստոսի անձովը: Արդ՝ մենք աս գանձը հոգէ ամաններու մէջ ունինք, որ զօրու-

թեան առաւելութիւնը Աստուծոյ ըլլայ, ու չէ թէ մեզմէ»: Եւ կրկին կը կարդանք, «Բոլոր չար բաները ներսէն՝ սըրտէն կ'ելլեն, ու կը պղծեն մարդը»: «Եւ սիրտը ամեն բանէն աւելի խաբէրայ ու խիստ չար է». «Լեզուն խաբէութեան, խաբերայ սրտին գործիքն է». եւ այլն: — Ամփոփելով այս վկայութիւնները, կը տեսնենք թէ սիրտն է այն կեդրոնն՝ ուսկից կը բլթին կենաց ազբերները:

Արդ, ի՞նչ է լեզուն, եւ ի՞նչ կ'ընէ.

— Նախ, կը կարդանք թէ, «ձիւրուն բերանը սանձ կը դնենք՝ որ անոնք մեզի հնազանդին, ու անոնց բոլոր մարմինը կը կառավարենք»: «Ահա՛ նաւերն ալ ո՛րչափ մեծ բաներ են, եւ սաստիկ հովերէն կը քշուին, բայց ամենափոքր զէկով մը կը կառավարուին՝ ղեկավարին կամքը ո՛ր կողմը որ ուզէ»: «Ասանկ ալ լեզուն մէկ պղտիկ անդամ մըն է, ու մեծ բաներ կը խօսի. ահա՛ քիչ մը կրակը ո՛րչափ բան բոցի կուտայ»:

Ձին՝ զօրաւոր կենդանի մը, հեծեալին կամքով կը կառավարուի, եւ իր ամբողջ մարմինը կը հետեւի այդ առաջնորդութեան. — սանձը՝ ձիւրուն եւ ղեկը՝ մեծ նաւերուն, սքանչելի պատկերներ եւ օրինակներ են մեկնելու եւ լուսաբանելու կարեւոր, ներգործիչ ու կարող զսպումն եւ իշխանութիւնը՝ զոր մինչեւ իսկ ամենափոքր, չնչին եւ աննշան գործող մը կրնայ կատարել. — այս պարագային մէջ մարդկային լեզուն՝ յիմարական խորհուրդներուն, յոռի եւ չար սրտին, ներքին կիրքերու եւ յոյզերու վրայ ո՛րպիսի իշխող կարողութիւն մը ունի: Կառավարէ՛ լեզուդ, եւ ահա պիտի օգնէ քեզի քու անձդ կառավարելու, գործածէ՛ զայն անպէս՝ ի՞նչպէս մարդիկ կը գործածեն սանձը՝ ձիւրուն, եւ ղեկը՝ նաւերուն, եւ ահա հզօր զօրութիւն մը պիտի վարէ սիրտդ:

Լեզուն, այս փոքրիկ անդամը, մեծ օգուտ եւ արդիւնք կրնայ յառաջ բերել բարոյական խնդիրներու մէջ. այո՛, սանձով կը զսպուի ու կը կառավարուի ձին,

եւ հեծեալը վտանգէ գերծ կը մնայ . զեկով կ'ուզողուի նաւն եւ կը պաշտպանուի վտանգէ . ճիշդ նոյնպէս լեզուին զսպուելովն ու կառավարուելովը կը կառավարուի մարդն եւ կը պահպանուի նեղութենէ , եւ ո՛րպիսի արդեամբ կ'ըսէ Սողոմոն , — « Ո՛վ որ կը պահէ իր բերանն եւ իր լեզուն , կը պահէ իր հոգին նեղութենէ » : Այո՛ , ազատ թո՛ղ խորհուրդներդ , բայց զսպէ՛ լեզուդ : Հեծեալն իր գլորելուն պատճառը կը վերագրէ սանձին , նաւն իր կործանման պատճառը՝ ղեկին , եւ մարդն ալ իր կորստեանը պատճառը լեզուին կը վերագրէ :

— Երկրորդ . « Ահա քիչ մը կրակը ո՛րչափ բան բոցի կուտայ » . լուցկին , կըրակի կայծ մը ո՛րքան փոքրիկ , չնչին բաներ են , սակայն ի՞նչ մեծ քանակութեամբ վառելանիւթեր , ո՛րչափ մեծ , ընդարձակ անտառներ , ի՞նչ հոյակապ , գեղեցիկ տուններ , մեծ քաղաքներ հըրդեհած , այրած , լափած ու մոխիր են դարձուցած . սակայն կրակը երբէք գիտակցութիւն չունի իր ըրած չարիքին . բայց լեզուն գիտակից է իր ազդեցութեան ու գորութեան . մեծ ազդեցութիւն ունի աշխարհի մէջ թէ՛ բարիքի թէ՛ չարիքի համար , եւ կը պարծենայ իր ըրածին վրայ . Ո՛հ . ո՞վ կրնայ կասեցնել զըրպարութեան հետեւանքը . ո՞վ կրնայ մարել այն բոցերն , այն գոփոխային բոցերն՝ որ կը բռնկցնեն մարդկային սեռին յուզումները . զգացումները , կիրքերը սաստկապէս :

Ո՛րչափ դժուար է կառավարել լեզուն . անոնք որ հզօր կերպով կրցած են ու գիտեն կառավարել լեզուն , բազմաթիւ բար չափ զիւրին կը գտնեն կառավարել իրենց բնութիւնը , բարքը , յուզումներն , զգացումներն ու կիրքերը , որ կը հետեւին անոր ու կը պահանջեն արտայայտութիւն՝ անոր գործակատարութեամբ : Իսկ անոնք որ կարող չեն կառավարել զայն , կը նմանին այն զեկավարին՝ որ կարող չըլլալով դարձնել ղեկն իր ուզած կողմը , բռնան հովեր ու կատաղի հո-

սանքներ կը քշեն կը տանին նաւն ու կը խորտակեն , կ'ընկղմեն զայն :

— Երրորդ . « Եւ լեզուն ալ կրակ մըն է , անիրաւութեան տիեզերք մը » . — անիրաւութեան տիեզերք մը , աշխարհ մը չարիքի . ի՞նչ ազդու խօսք մը , պարբերութիւն մըն է այս . անիրաւութեան տիեզերք մը մանրանկարի մը մէջ , այսինքն աշխարհի համառօտութիւնը կամ քաղաքները . աշխարհի մէջ ինչ որ կայ , չարիքի , անիրաւութեանց ու մեղաց , եւ ամեն մոլութեանց տեսակներն ի ցոյց դրուած են այդ մանրանկարին , այդ փոքրիկ այլ ամփոփ ցուցահանդիսին մէջ . հո՞ն ներկայացուած ու կեդրոնացած են աշխարհի անօրինութեանց ու ոճրագործութեանց տեսակները , հո՞ն , ամփոփուած ու համառօտուած՝ քստմնափուշ տեսարան մը կը պարզեն :

Եւ կա՞յ միթէ չարիք մը , ոճիր մը՝ որ ծագում առած , զրգուսւած ու գործուած չըլլայ այդ անիրաւութեան տիեզերքէն . ի՞նչ ուրիշ բան արդեօք այնչափ ճիշդ յարմարութեամբ ու վայելչութեամբ կըրնայ ներկայացուիլ՝ իբրեւ փոքրիկ աշխարհ մը քան զայս , աշխարհ մը անիրաւութեանց եւ անօրինութեանց . . . անոր ըրած բոլոր բարիքով հանդերձ՝ ո՞վ կրնայ հաշուել գումարն ու քանակն այն չարիքին զոր կը գործէ ու կը պատճառէ . ո՞վ կրնայ չափել այն չարիքներն՝ որ կը ծագին այն բոլոր նախատինքներէ , գայթակղութիւններէ , զրպարտութենէ , ամբարշտութենէ , պղծութենէ , հայհոյութենէ , սուտ երգումէ , ստախօտութենէ՝ զորս՝ կը գործէ լեզուն , այս լափող կըրակը . . . : Ո՞վ կրնայ չափ մը զնել այն ամեն խռովութեանց , վէճերու , կռիւներու անհամաձայնութեանց , հակառակութեանց , կասկածներու , թշնամանաց , բարեկամաց ու դրացեաց մէջ յառաջ եկած ուժացմանց ու ցրտութեանց՝ զորս լեզուն յառաջ կը բերէ . ո՛հ , ո՞վ կրնայ հաշուել այն աղէտն ու թշուառութիւնը զորս կը պատճառէ քսու , մեղրաշուրթն , կեղծաւոր , հրապուրիչ ու խաբեբայ լեզուն : Եթէ երբէք աշխարհի բոլոր բնա-

կիշները համը ըլլային: Վէճերու, կռիւներու, թշնամանաց, ոճիրներու ո՛րչափ մեծագոյն մասը պիտի դադրէր չուտով. եթէ ամեն մարդ միայն պէտք եղած բանին, մարդկային կենաց կարեւոր խնդրոց, գործոց ու զբաղմանց վրայ խօսէր, ի՞նչ մեծ ու զգալի փոփոխութիւն յառաջ պիտի գար: Սակայն «լեզուն մեր անդամներուն մէջ անանկ դրուած է որ բոլոր մարմինը կ'ապականէ, եւ բնութեան շրջանը կը բռնկցնէ, ու ինքը գեհեանէն կը բռնկի»: Նա՛ որ մաքուր է իր խօսակցութեան մէջ, մաքուր է նաեւ ամեն տեսակէտով. սակայն ո՞վ կրնայ վստա. հիլ ստախօսին, հայհոյիչին, զրպարտիչին ու խարբալային, աղբալիսի անձ մը, անհատ մը միշտ նկատուած է ու կը նկատուի իբր ապականիչ զանգուածին, ապականիչ միջավայրին, աւերիչ ու եղծիչ անմահ հոգիներու:

Ո՛վ որ չար կը խօսի, պիտի գործէ, պիտի ընէ զայն. չարագործութիւն արդիւնք է չարախօսութեան. հետեւաբար ամեն չարախօս՝ չարագործ է. երբ լեզուն մեղաց վրայ խօսելու քաջութիւնն ունի, մնայեալ անդամներն ալ զայն գործելու արիութիւնն ունին:

Մարդս նախ կը խորհի, յետոյ կը խօսի, եւ ի վերջոյ կը գործէ. ոմանք կ'ըսեն թէ լոկ խօսք մըն է. սակայն մի՛ խաբուիք, ապականիչ, չար լեզու մը պիտի ապականէ նաեւ ուրիշ անդամները, տարափոխիկ համաճարակի մը պէս. այո՛, պիտի բռնկցնէ բնութեան շրջանը, բնութեան շրջագիծը, ծննդեան անիւը, ծաւալելով իր բոլոր չարիքն եւ աղէտը կենաց բոլոր պարագայից ու վիճակաց մէջ. չկայ զօրութիւն մը, կարողութիւն մը՝ որ զերծ մնայ լեզուին թոյնէն, սաստիկ ու բռնի կը շարժէ ու կը ցնցէ կամքն ու գործը, սէլն ու գուրգուրանքը. ամեն գործողութեան կը հասնի:

«Ու ինքը գեհեանէն կը բռնկի». այո՛, զրպարտութիւնը դժոխային է, զիւային, եւ արդէն դեւ բռնն իր բնագրին մէջ կը նշանակէ զրպարտող, չարախօս:

— Զորրորդ. — «Բոլոր գաղաններուն

ու թռչուններուն եւ սողուններուն՝ ու ծովի մէջ եղածներուն բնութիւնը կը նուաճի՝ ու նուաճած է մարդկային բնութիւնէն. բայց լեզուն՝ մարդոց մէկը չըկրնար նուաճել»: Մարդուն զօրութիւնը վայրի անասուններ նուաճելու եւ ընտանեցնելու մէջ՝ չատ զարմանալի է. չատ չնչին ու գրեթէ աննշան է այն զօրութիւնը զոր բնութիւնը տուած է մարդուն. սակայն այս ակար էակն իր գերագոյն մտաց, իմացականութեան յազմապիսի գործողութիւններով նուաճած է թէ՛ ծովուն, թէ՛ ցամաքին եւ թէ՛ օդին բոլոր տոհմերը. այո՛, մարդուն բնական հնարագիտութիւնը, ճարտարութիւնն ու քաջասրտութիւնը կարողացած են նուաճել եւ բնտանեցնել ամենակատաղի գազաններն եւ օգտակար ընել զանոնք իր պէտքերուն գործածելու: Եւ սակայն աւելի խեղութիւն եւ ըմբոստութիւն, աւելի անընտելութիւն կայ իր գուրգուրանաց, իր բնութեան ու նկարագրին մէջ՝ քան թէ ամենակատաղի գաղաններուն մէջ: Առաքեալը չըսեր թէ ո՛չ ոք կրնայ նուաճել լեզուն, այլ թէ մարդոցմէ մէկը չկրնար. այո՛, մարդկային ո՛չ մէկ հնարք, խորագիտութիւն կամ զօրութիւն կրնայ դնել բաւական դաջման մը, սանձում մը կամ զսպում մը անոր համար: Ո՛չ ձին, ո՛չ ուղտը, ո՛չ փիղը կը նուաճեն ու կ'ընտանեցնեն զիրար, ո՛չ ալ մարդն ինքզինքը. մարդը կը նուաճէ ու կ'ընտանեցնէ անասունը, եւ Աստուած՝ մարդը: Լեզուն անգուսպ չար է. նա՛ որ կը զիտէ ուշադիր աշխարհի վիճակը, մարդոց գիրքն ու կացութիւնը, բնաւ չտարակուսիր ու չկասկածիր ասոր ճշմարտութեան վրայ. մարդկային ո՛չ մէկ զօրութիւն, անհատական կամ հաւաքական կարողացած է ցարդ եւ պիտի կարողանայ զսպել ու նուաճել զայն՝ առանց Աստուծոյ ամենակարող թաղկին:

— Հիմզերորդ. — «Անիկայ անգուսպ չար է, ու մահաբեր թռնով լեցուն»: Լեզուն, այս փոքրիկ անդամը, յօրինուած ըլլալով՝ խաղաղութեան ու սիրոյ պատգամաբեր հրեշտակ մը՝ զօդելու ու

միայնելու սրտերը բարեկամական ու մտերմական կապով մը, նախանձի, անվստահութեան ու չարակամութեան տաճիչն ու գրգռիչն, անգթութեան հարուածն ու խարաղանն, եւ ատելութեան ու թշնամութեան զէնքն եղած է. ուրոշուած ու սահմանուած ըլլալով՝ անկեղծութեան թարգման ու ճշմարտութեան ածման ու տարածման միջոց ըլլալու, ստույթեան, խաբէութեան ու կեղծաւորութեան պատրաստ գործիքն եղած է. ստեղծուած ըլլալով իօսիլ միայն Աստուծոյ փառքը, պատմել Անոր գովութիւնն ու հրաշալիքն, եւ արտասանել երախտագիտական զգացումներ, անձին եւ անձնասիրութեան, աշխարհին եւ աշխարհասիրութեան յիմարութեամբ սպառած ու մոռնալով, եւ հայտնութեան, ամբարշտութեան եւ անմաքութեան ահարկու չեղանքով ապականած ու եղծուած է: Մեր բարոյական բնութեան ապականութեան ու խանգարման ցուցակն ու ցանկն եղած է, այո՛, եղած է այն փորձը, փորձաքարը կամ հալոցն՝ որով կրնանք, մեծաւ մասամբ, չափել մեր հոգիներուն մեղանշականութիւնն, ու ներքին, մտաւոր, բարոյական ու հոգեկան փտութիւնն ու վատառաջութիւնը, « քանզի սրտին աւելցուքէն կը խօսի բերանը »:

« Մահաբեր թունով լեցուն » . ինչպէս որ թոյնը կը ներգործէ մարդկային կազմութեան վրայ իր մահաբեր ազդեցութիւնը, նոյնպէս ալ մահաբեր թունով լեցուն լեզուն կը ներգործէ մարդուն երջանկութեան, եւ ընկերական կեանքին խաղաղութեան վրայ. սոսկայի իմ մըն է, ինչպէս կ'ըսէ Սաղմոսերգուն, « իրենց լեզունները օծի պէս սրեցին. իմի թոյն կայ անոնց չրթունքներուն տակը »:

Լեզուին յառաջ բերած չարիքն եւ ազէտն ոչինչ կրնայ նկարագրել. օծի մը խայթն ու կիծն երբէք չընեն ա՛յնքան չարիք ու վնաս աշխարհի մէջ՝ որքան լեզուն: Ո՛չ մէկ թոյն ա՛յնքան մահաբեր է կազմութեան՝ որքան լեզուն. լեզունիւն թոյնը՝ մարդուն երջանկութեան. ո՛վ կրնայ կենալ զրպարտողի մը, չարա-

խօսի մը զօրութեան առջեւ: Մարդկային ընկերութեան մէջ գործուած ո՛չ մէկ չարիք կրնայ բաղդատուիլ լեզունի գործած չարիքին հետ: Ի՛նչ ազդու բառերով կը բացատրէ զրպարտիչ լեզուն՝ հռչակաւոր թատերագակ քերթողն Շէյքսպիր. — « Զրպարտութիւնը, սեւ զրպարտութիւնն է այն, որուն բերանը սուրին բերնէն աւելի սուր է, որուն լեզուն կը թունաւորէ Նեղոսի բոլոր որդերն ու ճծիները, որուն շուրջը սուբապոզ հովերուն թեթեւ թեւերով աշխարհի բոլոր անկիւնները կը զրպարտէ. մահկանացուներ՝ մեծ ու պզտիկ, հարուստ, աղքատ, առողջ, տկար, այր թէ կին, այո՛, զերեզմանին գաղտնիքներն իսկ կը թունաւորուին այս իժային զրպարտութենէն »:

Վեցերորդ. « Անով կ'օրհնենք զԱստուած ու Հայրը, եւ անով կ'անիծենք մարդիկ՝ որոնք Աստուծոյ նմանութեամբ ստեղծուած են »: Հոս կը տեսնենք լեզունի բարի եւ չար գործածութիւնը. բարի՝ գործածութիւնը, օրհնել ու գովել զԱստուած, չար գործածութիւնը՝ անիծել զմարդիկ:

Մարդս ստեղծուած է Աստուծոյ պատկերով, հետեւաբար ո՛վ որ կը բամբասէ ու կ'անիծէ զմարդ, կը բամբասէ ու կ'անիծէ Աստուծոյ պատկերը, եւ ո՛վ որ կը սիրէ մարդուն մէջ եղած բարի բանը, կը սիրէ զԱստուած: Զրպարտութեան ու բամբասանքի միակ դարմանն է՝ սէրը. ո՛չ չարք ու կարգ օրինաց ու կանոններու, եւ ո՛չ ո՛ր եւ է արգելք կրնան կեցնել զայն, ահոր բուն արմատական դարմանն ու դեղն է՝ սէրը, զթութիւնը. մաքուր սիրով ու սրտով, եւ անկեղծ հաւատքով զգալ ինչ որ մեծ է մարդուն նկարագրին մէջ, ճանչնալ բերկրութեամբ բոլոր բարձր, ազնիւ ու զեղեցիկ գործողութիւնները, գտնել ուրախութիւն մը մինչեւ իսկ ուսոյններու, ամենէն աւելի վատ ու խայթիչ հակառակորդներու բարի յատկութիւնները տեսնելու մէջ, եւ սխառնալ ու հիանալ այն յատկութեանց՝ մինչեւ իսկ անոնց՝ որ ամենապոքն համակրութեան արժանի են — ահա՛, այս է. միակ ոգին,

որ կրնայ բժշկել զըպարտութեան ու բամբասանաց աէրը :

« Անով կ'օրհնենք զԱստուած » : Մենք կ'ընենք այս բանը , այսինքն մեր լեզուն , այն նոյն գործարանը կ'ընէ . արդ քանի որ կ'օրհնենք Հայրը , պարտինք նոյն գործարանով օրհնել նաեւ զանոնք՝ որ Անոր նման են , քանզի Անոր պատկերովն ստեղծուած են . ո՛րչափ անտեղի բան մըն է ուրեմն անիծել զանոնք՝ որ այսպէս ստեղծուած են : Առաքելով քաջ զգալով թէ ո՛րքան անտեղի սխալ բան մըն է այս , կը յարէ , « եղբայրներս , պէտք չէ որ աս ասանկ ըլլայ » . այո՛ , յայտնի բան մըն է թէ՛ օրհնութիւնք եւ անէծք չեն կրնար ըլլալ միեւնոյն բերանը , չեն յարմարիր միեւնոյն բերնին , եւ չեն դարձնուիր բերնէն : Բարի անձ մը միշտ միակերպ է եւ հաստատամիտ . միեւնոյն սիրտը չը կրնար գրաւուիլ թէ՛ Աստուծոյն եւ թէ՛ սատանայէ , ո՛չ ալ միեւնոյն լեզուն կըրնայ գործածուիլ այսպիսի տարբեր սովորութեանց ու կիրառութեանց :

— Եօթներորդ . « Միթէ աղբիւր մը միեւնոյն բերնէն անուշ ու լեզի կը բղխէ՞ , միթէ կարելի՞ է եղբայրներս՝ որ թղենին ձիթապտուղ բերէ , կամ որթը թուզ » :

Այս տեսակ բաներ երբէք չեն պատահիր բնութեան մէջ , եւ կարելի չէ որ պատահին . նոյնպէս նաեւ հարկ չէ որ տեղի ունենան մարդկային բնութեան մէջ , եւ հաւասարապէս անպատեհ են բարոյականի եւ հոգեկան կարողութեան մէջ , եւ երբէք հարկ չէ որ պատահի : Բայց լեզուն , լեզուն՝ որ օգտուած է անդիմադրելի զօրութեամբ մը , ի՞նչ բանի պիտի գործածէ իր այդ ոյժը :

Անանիայի ու Սափիրայի լեզուն պատճառ կ'ըլլայ իրենց անմիջական մահուան ու յաւիտենական կորստեան :

Յուդայի լեզուն հեղահամբոյր խօսքերով վատ ու դժոխային մատնութեան գործիք մը կ'ըլլայ :

Պետրոսի լեզուն երիցս կը շարժի , կը դառնայ իր բերնին մէջ , բայց կարծեմ չորցած ու քմացը փակած — ուրանալու համար իր դաւանութիւնը , իր Տէրը ,

Վարդապետն ու Փրկիչը , Աստուածն եւ Արարիչը :

Նոյն լեզուն քարկոծող Ստեփանոսի բերնին մէջ , իր վերջին ժամուն , երկնային վսեմ եւ յուզիչ չեչտերով կ'արտասանէ կատարեալ սիրոյ եւ ներողամտութեան քաղցր բառերը , « Տէ՛ր , աս մեղքը մի՛ սեպեր ատոնց » :

Նոյն լեզուն անթիւ մարտիրոսաց բերնին մէջ դիւցազնական քաջութեամբ ու համարձակութեամբ կը խօսի ճշմարտութիւնը , եւ միանգամայն կուտայ միութարութիւն ու քաջակեր :

Անթաքիոյ եպիսկոպոսն Իգնատիոս կ'ըսէ , « Թո՛ղ այս առիծներուն աղւանդը զիս փշերն ու շատ բարակ աղան , զի՛ս՝ որ Գրիստոսի ցորենէն եմ , թող աղան որ Անոր հացին ընտիր ու պատուական ալիւրն ըլլամ » :

Փէրփէթուա , քսան երկու տարեկան կիներ՝ իր փոքրիկ զաւկին հետ՝ մինչ կը գիշատուէր վայրի եւ կատաղի կենդանեաց ճիրաններէն , մինչեւ իր յետին շունչը մարած ձայնով կ'երգէր Սիօնի երգերը : Եւ այդ խաչերու վրայ , բոցերու մէջ , կառափնարանը՝ ջատագով կը հանդիսանային Փրկչին փաստին : Սուրբն Գրիգոր խոր վիրապէն կը մրմնջէր գիշեր ու ցորեկ իր ջերմեռանդ ազօթքը : Ո՛հ , տեսէ՛ք լեզուին հզօր ազդեցութիւնը Մարտիրոս Լուտերի բերնին , Սուրբն Օգոստինոսի , Յովնան Ոսկեբերանի՝ պերճախօս ու մեղրածորան չրթանց մէջ . դիտեցէ՛ք լեզուին ամոքիչ ու փրկարար ազդեցութիւնն ու զօրութիւնը , Մուստիներու , Պիլըրներու , Սփըրճներու եւ Սիմէոն Դաւիթեաններու բերնին մէջ : Ա՛հ , ո՞վ է այն խստասիրտն , ո՞րն է այն կուրացած խղճմտանքն , երբ կը լսէ գերմարդկային էակի մը բերնէն հետեւեալ բառերն , ու չհալիր . « Եկէ՛ք ինծի բոլոր յոգնածներ ու բեռնաւորուածներ , եւ ես ձեզ պիտի հանգչեցնեմ » : « Այսօր իմ հետս դրախտին մէջ ես » :

Ո՛րչափ զօրաւոր չեղտ մը կայ ճշմարտախօս , բարոյախօս , եւ մանաւանդ քաղցրախօս լեզուին մէջ . ի՞նչ դիւրու-

թեամբ կ'ամօքէ, կը հրապուրէ ու կը զուարթացնէ քաղցր ողորձանք՝ մարդուս ամբողջ նկարագիրը. անոյշ լեզուին, ո՞վ չգտար անոր դիւթիչ ազդեցութիւնը՝ ուրուն շնորհիւ կը ցրուին վշտաց միթին ամպերն, կը հարթուին ճակատին խորշոմներն եւ կը հանգարտի սրտին յուզումը:

Ո՞վ մանկանացու, երբ աշխարհիս բազմատեսակ հոգիներն ու վիշտեր ճնշեն ու նեղեն քեզ, երբ սեւ ամպեր միթագնեն երկինքդ, երբ տեղի տաս սրտաբեկութեան եւ յուսահատութեան, յանձնես քեզ անողորմելի տխրութեան ու մեղամաղձատութեան, երբ կեանքի ո՛չ մէկ առարկայ հաճելի ու գեղեցիկ թուի քեզի, եւ մինչեւ իսկ երկրաւոր բոլոր բարեկամութիւնք անարժէք թուին աչքիդ, երբ բաղձաս որ անցնի՝ մանկութեանդ ընկերն, երիտասարդութիւնդ, աննշան եւ անփառունակ, — ո՛հ, արդեօք կրնա՞ս ըսել, այդպիսի ժամու մէջ, կրնա՞ս պատմել ու բացատրել զուարթ լեզուի մը, խնդալից ձայնի մը շեշտն ու հնչիւնը. հաճելի խօսք մը միայն կը ցրուէ խոր տրտմութիւնդ, կ'ընծայէ քեզ աշխարհին դարձեալ — մարդ մը — յուսալից, հաւատքով լեցուն, վստահող մարդ մը: Այո՛, այդ անոյշ խօսքն ո՛րչափ նման էր հրեշտակի մը հծծիւնին, մեղմ մրմունջին, այդ բերկրալիկ համակրութեան ու կարեկցութեան հնչիւնն՝ ի՞նչպէս կը ցրուէ սեւ ամպերն երկնքէդ, եւ կը յայտնէ օրոքան ժպիտը, ցորեկուն լոյսը, — եւ այսպէս կ'ազդարարէ քեզի թէ՛ աշխարհս ամբողջովին ամալի անապատ մը չէ, ոչ ալ մարդը՝ բոլորովին թշուառութեան մատնուած արարած մը:

Սակայն անոյշ լեզուներ, հաճելի խօսքեր շատ քիչ են. աշխարհի բազմամարդութեան մէջ ո՛րչափ սակաւաթիւ են անոնք՝ որ ըստ սովորութեան, եւ սկզբունքով՝ քաղցրութեամբ ու զուարթութեամբ կը խօսին: Կը հանդիպիս երբեմն այդ տեսակ մարդոց, քու ամբողջ էութիւնդ կ'օրհնէ զանոնք՝ այն խօսքերուն համար որ քու վիրաւոր հոգիիդ ու խոցուած սրտիդ սպեղանի եղած էին Յայն-

ժամ կը զգաս թէ այս աշխարհս դրախտ մը կ'ըլլայ ապաքէն եթէ բողոմանայ այդպիսի անձերու թիւը: Ի՞նչ երջանիկ վայրկեան՝ երբ մարդկային ձայնէն, այդ անզուգական, աննման նուագարանին բոլոր եղանակներն ու շեշտերը ներգաշնակութիւն մը կը կազմեն՝ գլխովին ու տիրապէս բարերար, գլխած ու հեզահամբոյր սրտի մը քաղցր ու սփոփիչ խորհուրդներուն հետ:

Բայց, ո՞վ մարդ, դու որ այսպէս կը բաղձաս, այսպէս կ'երազես, որոշեցի՞ր աւելցնել հատ մը անոնց թիւին վրայ, նմանիլ անոնց օրինակին. երանի՛ թէ համոզուէիր թէ՛ քու պարտականութիւնդ է այդպէս ընել. մի՛ կարծեր թէ փոքր բան մը, դիւրին գործ մըն է այն, եւ քիչ աշխատանք կը պահանջէ. ո՛չ, ո՛չ երբէք. չա՛տ, խի՛ստ շատ ջանք ու յոգնութիւն կը պահանջէ իւրաքանչիւր անհատէ մինչեւ որ սորվի խօսիլ քաղցրութեամբ այն ամենուն՝ որոց կը պատահի, մինչեւ իսկ կարճ օրուան մը մէջ. եւ եթէ երբէք զայն կատարես, թերեւս ըրած գործերուդ ամենալաւը պիտի ըլլայ այն. յայնժամ կրնաս, երբ հասնի դիւրին, հանգչեցնել գլուխդ բարձիգ վրայ, այն բոլոր սփոփիչ խորհուրդներով, զգացումներով՝ համանման այն հոգիներուն՝ որ կը պատեն սուրբ աթոռին շուրջը:

Ո՛հ, սորվեցէ՛ք այս գիտութիւնն եւ արուեստը դո՛ւք՝ որ զգացած էք անոր քաղցր ազդեցութիւնն ուրիշներէ. հաճելի ու քաղցր խօսքեր խօսեցէ՛ք ձեր շուրջն եղողներուն, եւ ձեր ճամբան, ձեր հետքերը պիտի լուսաւորուին միշտ անոնց ժպիտներովը՝ որ կ'ողջունեն ձեզ, եւ որ կ'արտասուեն ձեր բաժանման համար, ձեր հեռացող հետքերուն վրայ:

Դո՛ւք՝ որ ծնողք էք, քաղցրութեամբ խօսեցէ՛ք ձեր շուրջն հաւաքուած պղտիկներուն. միշտ եւ ամեն պարագայի տակ քաղցրութիւն ու մեղր թող հոսի ձեր բերնէն. եւ վստահ եղի՛ք թէ անոնք ալ՝ ի պատասխանի՝ անոյշ լեզուներով, քաղցր ու հէզ բնաւորութիւններով պի-

տի ուրախացնեն ձեզ, որով պիտի վարձատրուիք:

Եղբայրներ, քոյրեր ու բարեկամներ, պիտի վերածէ՞ք ձեր կեանքը՝ լիովին լուսաւոր ու գեղեցիկ օրուն մը. պիտի խմբէ՞ք ձեր շուրջը զանոնք՝ որ պիտի զուարթացնեն ու սփոփեն ձեզ ամենէն սեւ ժամերու մէջ. քաղցրութեան ու սիրոյ օրէնքը թող տիրէ ձեր լեզուին, եւ ձեր խօսքերը «Սիօնի լեռներուն վրայ իջած ցօղին եւ Հերմոնի ցօղին պէս» քաղցր ու հաճելի ըլլան:

Եւ դո՛ւք, ով Քրիստոնեայք, հետեւողք Անոր՝ որ անցաւ ու համբարձաւ յերկին, դո՛ւք, անմահ փառաց ժառանգներ, պիտի պատուէ՞ք, գովէ՞ք ու փառաւորէ՞ք ձեր Տէրն՝ որ ձեզ ծախու առաւ արեան գնով. ձեզ արժանի պիտի ընէ՞ք այն թագին՝ որ ձեզ կ'սպասէ, եւ այն միաբանութեան՝ որուն մէջ խառնուիլ կը յուսաք ու կը տենչաք անձկանօք. օ՛ն, փութացէ՛ք, աշխատեցէ՛ք ուրեմն տիրանալ այն ձայներուն ու եղանակներուն՝ որոնք կը զուարթացնեն ու խնդութեամբ կը լեցնեն այն երկնային քաղաքը, վերին սուրբ Երուսաղէմն՝ առ որ կը ճեղքէ ու կ'աճապարէք: Ո՛ր եւ է անհամաձայնութիւն մը չկրնար եղծանել ու խանգարել այն ձայներն ու եղանակները: Ո՛ր եւ է գովամակութիւն կամ սրտմտութիւն չխառնուիլ այն ձայներուն՝ զորս կը լսէք հաւատքով: Պիտի ցուցնէ՞ք, հաւատաստու, առանց վարանման, թէ կը վերաբերիք ու կը պատկանիք այդ միաբանութեան, այդ խումբին. թէ՛ օտարական, պանդուխտ պիտի չըլլաք յայնժամ, երբ ի բաց թողած էք մահկանացութեան հանգերձը: —

Ուստի, եթէ կը փափաքիք դիւր մը գրաւել այն վերի երջանիկ հոգիներուն մէջ, այս վայրկեանն սկսեալ հաճելի ու քաղցր լեզուաւ խօսեցէ՛ք այն ամենուն որ կը պատահին ձեզի, եւ վստահ եղիք թէ ձեր Քրիստոնէական նկարագիրն ու բնութիւն շուտով պիտի զարգանայ, բարւոքի ու զօրանայ. յայնժամ կրնաք յուսալ թէ պիտի շահիք շատ հոգիներ՝ սի-

րելու եւ վնասելու այն կրօնքը՝ որ կարող է այլափոխել եւ յեղաշրջել հոգին, եւ այսպէս կառավարել եւ ուղղել լեզուն, չրթունքը, որպէս զի այս տառապանաց աշխարհին անձկութեանց ու վըշտաց մէջ, ուրիշ ձայն մը չեղէ անոնցմէ բայց միայն այնպիսին՝ որով հրճուին հրեշտակներն, եւ մինչեւ իսկ Նա բերկրի ու ցնծայ, Նա՛, որուն անունն է Սէր, ուրախանայ եւ հաւնի:

— Սակայն, սիրելի՛ք, այս փափաքներու եւ որոշումներու կատարուին ու գործադրուիլը շատ զժուար ու գրեթէ անհնար է, եթէ երբէք մարդը, տկար մահկանացուն, մի միայն իր զօրութեան եւ իմաստութեան ապաւինելով, մոռնայ թէ առանց Ամենակարողին հզօր կամաց եւ օգնութեան՝ չէ կարող զսպել իր լեզուն, այս անիրաւութեան տիեզերքը, եւ անոր գերեզմանը՝ չար սի՛րտը: Ուստի, այս մեր անզուսպ լեզուն, մանաւանդ մեր չար սի՛րտը, մեր խաբեբայ սիրտն որո՞ւ յանձնելու ենք՝ որ զսպուի, մաքրուի եւ ուղղուի՝ միշտ նշնարիջը, միշտ քաւրիս ու գեղեցիկը խորհելու ու խօսելու. մանաւանդ մեր սի՛րտը, սիրելի՛ք, մեր սիրտը, այս մշտածուփ ու կէտնը, որո՞ւ յանձնելու ենք որ խաղաղի. սի՛րտը կ'ըսեմ, ուր անհամար դադունիքներ կան պահուած, — յուզմունք, յիշատակներ, սէր, մոռցուած ուրախութիւններ, թուշած յոյսեր, ցնդած իզձեր ու երազներ, իրենց բոյնէն թռչող ազաւնիներու նման... ա՛խ, ե՛րբ պիտի դան հանգչելու այն ապահով նաւահանգիստը... ո՛ւր է այն արեգիկն ու փայլուն եղերքը... ո՛ւր պիտի հասնի, հուսկ, այս կեանքի զիւրաքեկ նաւակը. ո՛ւր պիտի միանան ճշմարիտ եւ անկեղծ սրտեր... ե՛րբ, ո՛հ, ե՛րբ այս մութ սրտին մէջ պիտի հոսին սիրոյ հոսանքներն այն յաւիտենական Ազրիւրէն... ե՛րբ արգեօք՝ այս դառն ալիքներն, այս սեւ փրփուրները տեղի պիտի տան Գողգոթայէն վազող անոյշ, զովարար ու կենսատու ալեաց հոսանքներուն, եւ ճիւղնէն աւելի սպիտակ փրփուրներուն...

Այս ներքին ծովուն տեսարաններն ու ձայները թող զուարթացնեն զքեզ, ո՛վ մահկանացու, անդորր ու քաղցր մտածումներ թող բերեն ու ներշնչեն հոգիդ, թող մտածենք քեզի զԱստուած ու մտերիմ հոգիներ, միշտ պահելով ներքին զիւթիչ ազդեցութիւնը: Ներքին յուզիչ գոռումները թող հոգեհանգիստ մ'ըլլան եւ զիւթական օրօր մը սրտիդ: Ո՛վ մահկանացու, կը զգա՞ս թէ սրտիդ տրուած է միակ նուէր մը՝ որ երկնից ամենաճոխ շնորհն ու պարգեւն է, եւ որ պիտի ապրի՝ երբ երկիրս զազրի իր թաւալումէն, երբ երկինք մարի իր անթիւ արեւներով ու խաւարի: այդ նուէրն հոգիւն է, անմահ հոգին: կը զգա՞ս թէ սիրտդ կ'ուզէ որ ո՛չ թէ այլոց հիացմանն արժանանայ, այլ սիրոյն: զրիչ մ'ըլլալ կ'ուզէ որ ազդէ ո՛չ թէ հիացում, այլ սէ՛ր: երբ մ'ըլլալ կ'ուզէ որ յուզէ ու ցնցէ սիրով, ո՛չ թէ ապեցնէ ու սարսափեցնէ: կ'ուզէ ապրիլ ու փայլիլ ժպտի կամ արցունքի մէջ... եւ ա՛հ, սիրտը կ'ուզէ գրկել կրօնքը, Յիսուսի սուրբ կրօնքը, քանզի այն սիրո՞յ կրօնքն է, սրտի կրօնքը:

Կը զգա՞ս արդեօք թէ սրտին համար ամենազեղեցիկ խորհուրդն է ազօթել, եւ ամենալաւ՝ գործել: մաքուր սիրտը տաճար մըն է սուրբ լանջքին տակ՝ ուր ազօթքն ու գործ կը հանդիսին:

Սիրելի՛ք, չղանդաղինք, չսնանանք, երթանք, նետուինք Անոր կուրծքը, արտասուենք, արտասուենք անդադար, մինչեւ որ մեր վիշտն ու ցաւը հոն թմրի՝ քնանայ... փարի՛նք Անոր, մնանք Անոր թեւերուն մէջ, մինչեւ որ անցնի այս կեանքի մութ գիշերը, եւ ծաղի այն փառահեղ արշալոյսը: Օ՛հ ուրեմն, մեր սիրտը թող ըլլայ սուրբ սեղան մը, նուիրական տաճար մը, Անոր սիրոյն տաճարն, եւ ահա պիտի գազրին կատաղի հոսանքներն, յուզումներն, փրփուրներն ու գոռումներ: եւ այլ եւս մեր սիրտը պիտի չըլլայ մութ, խորհրդաւոր ուղիէն մը՝ ուր կատաղի հոսանքներ տեղի կուտան ու կը մակընթանան յաւիտեանս:

այլ գեղեցիկ խորհուրդներ, երազներ եւ յոյսեր պիտի բաժնուին ու թռչին դէպի յայն անձանօթ, խաղաղ նաւահանգիստը: Մարդկայի՛ն սիրտ, ո՛վ ընդարձակ անհոռութեամբ, աստղազարդ կամարէն աւելի անհուն եւ խոր, եւ անյատակ, անձայն ուղիէն մը զօրութենէն աւելի անհոռութեամբ, քու ալիքներդ ու փրփուրներդ թող հասնին Յաւիտեանականութեան պայծառ եզերքը, քու ձայնդ Անոր մեծ եւ սքանչելի սիրոյն արձագանգը թող ըլլայ, եւ քու լանջքդ Անոր ջինջ հայելին ու ցուցումը: Եւ յայնժամ լեզուն պիտի ըլլայ Սիրո՞յ կրակ մը, եւ արդարութեան, քաղցրութեան, բարեարարութեան ու ճշմարտութեան տիեզերք մը:

Մաղթենք երկնքէն որ Սրտադէտ Հայրն օգնէ մեզի՝ ունենալ մաքուր սիրտ, քաղցր լեզու, եւ գործածել մեր լեզուն՝ այլոց սփոփանք, երկնային խորխոյս ու հրեճուանք տալու:

Իմ գրական

Ս Տ Ո Ւ Ե Ր

ԻՆԱՅՈՂՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՅՔ

Ե Ի

ՈՐՊԻՍՈՒԹԻՒՆ

(Շարունակութիւն տես թիւ 244)

Կիւիւրոն կ'ըսէ, բարեկեցութեան եւ հարստութեան ամենալաւ ու հաւատաւոր միջոցն է խնայողութիւնն, եւ զայն կ'անուանէ դուստր խոհեմութեան, քոյր ժուժկալութեան եւ մայր անկախութեան: Աղքատութիւնն կ'ըսէ նա՝ այնքան կը զրկէ զմարդ բարեգործութեան միջոցներէ, եւ յառաջ կը բերէ բնական ու բարոյական չարեաց գիմադրութեան այնքան անկարողութիւն որ խօսապէս կը հարկադրէ իւրաքանչիւր առարկին անձնաւորութիւն՝ խոյս տալ աղքատութենէ: ուստի պարտիմք նախապէս ջանալ չլինել աղքատ: Իւրա-

քանչիւր աշխատող ձեռք իւր շահածէն նուազ պարտի ծախսել. սակաւապետութիւնն ոչ թէ միայն հանգստութեան խարխիսն՝ այլ նաև բարեգործութեանց հիմն է. զի ոչ ոք կարէ օգնել ուրիշին մինչ ինքն անձամբ կարօտ է օգնութեան: Գլխաւուր և զայն գործադրելու համար նախապէս պարտինք անոր պաշարն ունենալ որ դրամն է:

Դարձեալ կ'ըսէ Կիկերոն՝ աղքատութիւնը մարդուս ուրախութեան և երջանկութեան ամենամեծ թշնամին է, որ անտարակոյս կը խափանէ զանկախութիւն, և ամեն տեսակ առաքինութիւն անգործադրելի կ'ընէ և շատեր ալ չափազանց կը դժուարացնէ:

Այն ամենն որոնց կարօտութիւնն անտանելի կը թուի, պարտին ինչ սկզբունքով ալ որ լինի սովորի մեր խնայասէր նախնեաց խնաստուն առատան, և ընդունել ծախուց չափաւորութեան արուեստն, որպէս ըսէր են, «Առանց խնայողութեան ոչ ոք կարէ հարստանալ, և հարստանալէ յետոյ քիչեր կ'աղքատանան»:

Երբ խնայողութիւնն կը նկատենք այնքան էական և անհրաժեշտ բան մը գործադրուելու՝ երբեք ծանրութիւն կամ բեռ չպիտի երեւնայ, և անոնք որ տակաւին նկատած չեն, պիտի զարմանան տեսնելով որ օրական կամ շաբաթական խնայուած քանի մը դահեկան՝ բարոյական զարգացման, մտաւոր մշակութեան և անձնական յառաջագիմութեան և անկախութեան ի՞նչ հրաշալի միջոցներ կ'ստեղծէ:

Շատեր կը ջանան հաւատացնել

թէ, խնայել կարելի բան չէ, բայց և այնպէս ամեն ոք կարող է անշուշտ ընել բան մը. անկարելի ըսելն գրեթէ չարաչար սխալիլ է, զի անկարելին մարդկանց և ազգերու կործանման գլխաւոր մէկ պատճառն է. և ճշմարիտը խօսելով այդ անկարելի խօսքէն աւելի սուտ և դուրսիկ խօսք չկայ, որն որ մայր է ծուլութեան և դատարկագործութեան: Ինչո՞ւ անկարելի պիտի նկատուի խնայելն, քանի որ աղոր համար միջոցներ չեն պակսիր: Օրինակի համար, բաժակ մը դարեջուր կամ որ և է ոգելից ըմպելիք տարեկան սա չափ դահեկան կ'ընէ որ բաւ է մարդու մը կեանքն ապահովագրել սա չափ անգղ. սակւոյ դէմ՝ մահուանէ յետ մնացելոց վճարելի: Եւ կամ եթէ նոյն գումարն դրուի խնայողական թանկ մը, քսան տարւոյ ընթացքում պիտի կրկնապատկուի: Միթէ կարելի՞ է ուրանալ զայս իրողութիւն որ շատեր ոչ թէ միայն մէկ, այլ օրական գրեթէ քանի մը շիշ դարեջուր կ'ըմպեն, որն եթէ խնայուի վերոգրեալ ժամանակի ընթացքում այնքան աւելի անգղ. սակւոյ կը բարձրանայ: Անգամ մը մարդ մը կը պատուիրէ իր գործաւորներէն միոյն որ, իր օրապահիկէն բան մը խնայէ անձրեւալին օրերուն համար, և քիչ ատենէ ետք կը հարցնէ նմա թէ արդեօք ի՞նչքան աւելցրած է իր խնայողութեան սնտուկին: «Մհ ոչինչ» կ'ըսէ գործաւորն, ինչու որ թէի. պատուէրդ ամենայն ճշտութեամբ կատարեցի, սակայն երեկուան սաստիկ անձրեւին պատճառաւ, անցեալ քանի մը օրուան բոլոր խնայածս ըմպելեաց վատնուեցան:

Ինքնաճանաչութեան զգացումն ունեցալն է որ, զինքն և իւր ընտանիքն առանց այլոց օգնութեան կը պահէ, իւրաքանչիւր հարողատ անձնապաւէն մարդն պարտի յարգել ինքզինքն, որն իւր ընտանեկան փոքրիկ աշխարհի կեդրոնն է: Իւր յատուկ և առանձնական սէրն, հաւանութիւնք, փորձառութիւնք, յոյսեր և վախեր, ուրբան ալ իրենց հետեւանքով այլոց աննշան ըլլան ալ, իրեն համար շատ կարեւոր են որոնք կը շարժեն իւր ուրախութիւնն, առօրեայ կեանքն, և իւր ամբողջ էութիւն իբրեւ կատարեալ և գործօն մարդ: Ուստի նա ո՛րքան հետաքրքիր պիտի լինի այն ամեն բանի՝ որ իւր կենաց կը վերաբերին: Այս պատճառաւ թող ամեն ոք ինքզինքն, յարգէ—իւր անձ, իւր միտք և բնութիւն: Անձնաճանաչութիւնն, յառաջադիմութեան առաջին քայլն է, որ կը զրգռէ զմարդ. նայիլ բարձրն և բարձրանալ, բանալ և պարզել զիւր հանճար և բարեւաւել զիւր դրութիւն ու վիճակ: Ինքնաճանաչութիւնն բազում՝ առաքինութեանց արմատն է—մաքրութեան, ժուշկալութեան, յարգութեան, պարկեշտութեան, համեմատութեան, ըզգաստութեան և այլ նոյն օրինակ յատկութեանց: Մարդս ինքն իր վրայ անարգութիւն մտածել և ստորին աչօք նայիլ՝ կը նշանակէ ընկզմիլ և յաճախ իջնել գահավէժ մը որոյ յատակն է նախատինք և անարգանք:

Մարդս ոչ թէ աննշան յարգ մ'է ձգուած ջրի հոսանքի վրայ անոր գնացքն ցուցնելու, բայց բանական

էակ մ'է և ժառանգ անկախութեան և գործունէութեան օժտեալ կենաց ովկիանին ալեաց հակառակ դնալու և անոր գաղաթն բարձրանալու կարողութեամբ: Ուստի մեզմէ իւրաքանչիւրն կարող է ինքզինքն բարոյապէս բարձրացնել. կարող է սիրել և տածել մաքուր մտածութիւններ, կարող է բարի գործեր ի լոյս ածել. նաև ժուշկալութեամբ, ըզգաստութեամբ և չափաւորութեամբ ապրիլ: Կարող եւս դժբախտ ու չարաշուք օրերու համար կանխաւ հոգալ և միջերել. կարող լաւ, օգտակար և բարոյամշակ գրքեր ու յօդուածներ կարդալ, լսել ուսումնական ուսուցչաց խրատներ, և դնել ինքզինքն երկնային ազդեցութեան ներքեւ: Եւ վերջապէս աշխարհի վրայ կարող է ապրիլ բարձր յոյսերով և վսեմ գիտաւորութեամբք: «Ինքնօգնութիւն, որ անձնաճանաչութեան մայրն է» կ'ըսէ բանաստեղծ մը, «միևնոյն է ընկերակրութեան հետ»: Նա՛ որ կը յառաջացնէ զիւր անձ՝ կը յառաջացնէ զաշխարհ և զընդհանրութիւն՝ կ'աւելցնէ ճշմարիտ մարդ մը՝ զի ընդհանրութիւնն անհատներէ կը բաղկանայ: Հետեւապէս իւրաքանչիւր անհատի յառաջադիմութիւն կը յառաջացնէ զընդհանրութիւն, քանզի ընդհանրութիւնն չկրնար մաքուր լինել, եթէ զայն բաղկացնող անհատներն չլինին մաքուր: Միով բանիւ մարդկային ընկերութեան յառաջադիմութիւնն, և զարգացումն ու բարօրութիւնն զինք կազմակերպող անհատից յատկութիւններէց կախումն ունի:

Դարձեալ, երբ մարդ մը ինքզինք

առողջացրած է, նաև կարող կը լինի նա՝ առողջացրել զանոնք որ իւր հետ յարաբերութեան մէջ են : Նա աւելի իրաւունք պիտի ունենայ նորանց հայեցողածոց սահմանն զգալապէս ընդարձակել, և աւելի գործող ու օգնող ձեռք կարկառել : Բայց ի՞նչպէս կարող կրնայ լինիլ մէկն ընդհանրութիւնը բարձրացնող լինիլ, մինչդեռ ինքն անձնահաճութեան ախտին մէջ է : Ինչպէ՞ս կրնայ լինիլ ժառկալութիւն և անարատութիւն քարոզել, մինչդեռ ինքն բնապէս անամբողջ է : «Բժիշկ բժշկեա՛ն զանձն քո» ասելն պիտի լինի իւր դրացեաց ծագրական պատասխանն :

Գէորգ

ՍՈՎՐԱՏ Մ. ԳԵԼՈՅԵԱՆՑ

Հետեւեալն զոր Աւետարանի պաշտօնեայ մը իւր ամուսնոյն մահուանը առթիւ գրած է անոր երկու եղբայրք որք օտար երկրի մէջ կ'աշխատին՝ օգտակար կը համարինք շատերու համար առանց փոխութեան սակաւ ինչ համառօտելով հրատարակել, հանդերձ պատասխանովն որք ուղարկուած են մեզ ի հրատարակութիւն :

ՆԱՍԱԿ ՎՇՏԱԿՐԱԿԱՆ

Խանթերդ, 7 Փետր. 1896

«Սիրելի եղբայրք,

«Արգէն գրած եմ ասկէ առաջ Սարգսյի մահը : Դուք չէք կրնար զգալ այն վիշտը զոր ես զգացի, և դեռ կզգամ, ու — պիտի — զգամ — ալ, այս կորստեան առթիւ : Դուք քոյր մը կորսնցուցիք. իսկ ես «յարմար օգնական» մը, և արգարեւ «օգնական»է աւելի կ'աւրոյ ընկեր մը, այս անձիս կէտը կորսնցուցի : Ս. ի մահը

միայն պիտի ազդէ ձեր զգացմանց, և այս իսկ միայն ժամանակ մը. իսկ պիտի ազդէ իմ ամբողջ կենացս : Ս. ի մահուամբ կեանքս փոխուեցաւ, փլաններ — խորհուրդ եւ նպատակ — յեղաշրջեցան, և ճիշդն ըսելով՝ անհետ եղան յինքն : Մարդ մը, եթէ չիտակ և ճշմարտապէս խորհիլ գիտէ, իւր կենաց ընկերին — կնոջ — տրամադրութեանց և ընդունակութեանց նայելով հիմ կը դնէ իւր ապագայի չէնքին : Ես այսպէս ըրի : Բայց չէնքն ինքնաբերաբար կործանեցաւ Ս. ի մահուամբ : Այլ չպիտի գիտնամ ի՞նչ ընելիքս, դուցէ բաւական երկար ժամանակ : Կը զարմանամ թէ ինչ տոր շատեր այս պաշտօնը կը վարեն առանց քարոզչի արժանի և յարմար ընկեր կին ունենալու : Է՛հ, ես միայն գիտեմ թէ Ս. ի՞նչ կրնէր ինձ պաշտօնավարութեանս կարճ միջոցին ի Բալուն : Կեանքիս բոլոր օրերուն մէջ չպիտի կրնամ մոռնալ անոր ուղղակի և անուղղակի, գաղտնի և յայտնի օժանդակութիւններն առ իս : Միշտ պիտի յիշեմ զանոնք, և միշտ ի խորոց սրտէ պիտի հառաչեմ . . . : Հապա անոր հաւատքը, օ՛հ, կարծես թէ իմ հաւատքս դօրութիւն կ'առնուր անկէ : Ա՛հ, որքան շատ կը սիրէր Աստուծոյ խօսքը և զայն կարդալը. այս խթան մ'էր ինձ համար և ես կը յանդիմանուէի Սուրբ Գիրքը կարդալու զանցառութեանցս համար : Եղբայրք իմ, կին մը կրնայ մեր երկրին մէջ յանդիմանել իւր ալլըր, և սակայն ի՞նչ քաղցր էին և ազդեցիկ Ս. ի աղաչական յանդիմանութիւնքն առ իս : Նա կը յանդիմանէր զիս սիրաւ վառ աչօք և սիրածոյլ շեշտերով : . . .

Ազօթատիրութիւնը մտնում է Բնան, բնան ։ Ձիւ պիտի մեղադրէք արդեօք, երբ ըսեմ թէ շատ կ'ապաւինէի անոր ազօթքներուն ։ Բազում անգամ կ'ըսէի անոր՝ ուրախական ժպիտով՝ «քու ազօթքներդ քեզի ալ ինծի ալ կը բաւեն» ։ Հատուտաբար կ'ըսէի ։ Ստէպ զօրութիւն և յոյս կ'ստանայի տկարութեանցս և յուսահատութեանցս մէջ՝ միայն միտքս բերելով թէ կիկնս ինձ հաւատարմէ՝ արդօք է ։ Ահ, անկէ հեռու եղածս առտեաններն միշտ կ'երեւակայէի զայն առանձնացած իր Աստուածաշունչովն՝ ինձ համար ազօթ ելու ։ Եւ ինչ կը կարծէք թէ կըզգայի այն պահերուն ։ Երախտագիտութիւն ու սէր ։ Երախտագիտութիւն առ Աստուած, վրանդի անանկ ընկեր մը տուած էր ինձ, և սէր առ Ս. , վասնորի այնքան կը սիրէր զիս ու կը խորհէր իմ վրաս ։ Անոր սիրոյն համար նկարագրութիւն ընել, եթէ ոչ անկարելի, գէթ բաւական գոյնար է ։ Անոր սէրը միայն զգայի ու վաշխելի, բայց չեմ կրնար նկարագրել զայն ։ Ըսել թէ «շատ կը սիրէր» և կամ «ճշմարտապէս կը սիրէր» զիս, չգոհացներ զիս ։ . . . Եւ ինչո՞ւ դժուար կուգայ ինձ ըսել Յուրայ նման «Տէրը տուաւ, Տէրը առաւ», և կամ «Աստուծոյ բարին ընդունինք և չարը չ'ընդունինք» ։ Հիմա կը տեսնեմ թէ մարդ մը Աստուծոյ սիրոյն վրայ կասկածելու չափ կը վշտանայ եղեր ։ Ս. Աստուծոյ ալ պէտք էր, ինչո՞ւ տարաւ զայն ։ Ս. կը սիրէր ինձ եւ հապրել ու գործել, ինչո՞ւ չ'ընդունէր զայն ։ Եւ ամեն օր կ'ազօթէր ասոր համար, ինչո՞ւ չ'ըսէր անոր ազօթքին ։ Աստուած հաւատարմի

եւ սիրով շեցուն աղօթքներն ալ յուր եղեր ։ Ահա բան մը որ չեմ գիտեր ինչ կ'ընէ զիս ։ Խորհուրդ մը որ կը շուարեցնէ զիս, և կը սարսէ հաւատքս ։ Ազօթեցէք ինձ համար ։ Այսքան բարեմասնութիւններէ ետք, և կրնամ շատ ուրիշներ ալ յիշել, Ս. ի հնազանդութիւնն , ։ Ինչ եղած լինելու է կին մը որ այսքան բարեմասնութեանց մէջ չ'ապրտանայ, իւր երկանը ։ Անշուշտ պէտք է լինի ճշմարտապէս քրիստոնեայ ։ Ս. միշտ հնազանդ էր ինձ ։ Անշուշտ երբեմն կը նեղացունէր զիս ։ Բայց ներումն խնդրելէ երբեք չէր քաշուեր ։ Ստէպ կը խօստանար թէ երջանիկ պիտի ընէր զիս, և կը ջանար ասոր համար ։ Ս. ի Գործունէութիւնը, անաշխութիւնը, ընկերակամութիւնը, զուարթութիւնը և արտաքին յարաբերութեանց մէջ խոհմութիւնը մտքիս մէջ անշնչելի կերպով տղաւորուած են ։ Ասոնք ամենը պիտի յիշեմ միշտ, ցորչափ կ'ապրեմ . . . ։

Երբեմն անանկ կերեւնայ ինձ թէ աւելի քաղցր է խորհել անոր վրայ եւ վշտանալ ։ Շատ անգամ կզգամ թէ կը թեթեւամ' երբ կը հառաչեմ սիրելոյս համար, շատ անգամ կարծես թէ կը ցնծամ՝ երբ կը տրտմիմ ու կը տխրիմ կորստեանս համար, և շատ անգամ կըզգամ թէ սիրելի է ինձ խորհել անոր վրայ ու վշտանալ դառնապէս ։

Կը տեսնէք, ուրեմն, թէ ինչո՞ւ կը գրեմ ։ Ձեզ նամակ գրած լինելու համար չէ, այլ զգացումներս գրուելով վշտանալու համար, հառաչելու համար և լալու համար ։ Վիշտ, հառաչանք ու լաց ։ Ինչո՞ւ արդեօք

կը սիրեմ այո բառերն, և մանաւանդ ինչո՞ւ արդեօք կը սիրեմ իրականացնել զանանք արախ փափուկ զգացմանց մէջ:

Բայց ալ բաւ է, գիշեր է. գիշեր բարի: Հիմա ճրագը դիւրիս վերեւ դրած, և ես անկողնիս մէջ, գիրք պիտի կարդամ՝ մինչեւ որ քունս տանի: Օրերով երբեք չեմ կրնար դուրսս քարձին դնել առանց այս միջոցը գործածելու:»

Պ Ա Տ Ա Ս Խ Ա Ն

«ԱՍՏՈՒԱԾ ԻՆՉՈՒ ԿՈՉԵՅ ԻՄ ՍԻՐԵԼԻՆ»

«Սիրելի եղբայր.

«Մենք իբրեւ սիրելի զաւակունք իրաւունք չունինք հարցնելու մեր եկնաւոր Հօր թէ, ինչո՞ւ դու իմ սիրելին ինձմէ հեռացուցիր, քանի որ նա իր կամբը կատարելապէս յայտնած է մեզ ի Ս. Գիրս: Արդ, ըստ իմ փորձառութեան կըսեմ,

1. Աստուած մեզ համար միշտ բարի կը կամենայ, մասնաւորապէս առանց որ զինքը կը սիրեն: Ասիկայ ներկայ թոյլէին չենք կարող հասկանալ, այլ համբերելով պիտի փորձով տեսնենք: Հռովմ. Ը. 28: Աստուած է ինքնաբերական Բարին, հետեւաբար բնաւ Իւր արարածոց չար բան չկամենար, այլ բարի, միայն բարի, միշտ բարի:

2. Աստուած կամաւ նեղութիւն և տրտմութիւն չտար Իւր սրբւոյց, ինչպէս երկրաւոր հայր մը կամաւ չնեղեր իրենները: «Վասն զի թէ և Աստուած ցաւ կուտայ, իւր սղորմութեան շատութիւնովը գթութիւն ալ կ'ընէ»: Ողբը երեմ. Գ. 32, 33: Ուրեմն ման-

կական վատահոլութեամբ դիմելու ենք Աստուծոյ և մխիթարութիւն միայն անկէ յուսալու ենք ըսելով՝ Տէրը տուաւ և Տէրը առաւ:

3. Միանանք ուրեմն Յօր. երանելոյն հետ մխիթարութեամբ ըսել, օրհնեալ ըլլայ Տէրօջը կամբը, հօգը հողին, մարմինը սրգերուն, իսկ հոգին Աստուծոյ որ զանիկայ տուաւ: Իրաւունք չունինք ըսելու թէ Աստուած ինչո՞ւ տարաւ զայն:

4. Մենք ըստ որում արեամբն Քրիստոսի գնով ծախու առնուեցանք, ուրեմն մեր անձին տէրը չենք, հապա Աստուծոյն ենք: Ա. Կորնթ. Զ. 19, 20: Ո՛չ մէկը իր անձին համար կասկի, ոչ ալ իր անձին համար կը մեռնի, այլ Աստուծոյ: Երբ վատահ ես որ քու սիրելիդ նորոգուած և վերակուած Քրիստոնեայ մ'էր, երբեք տրտնջալու չես. զի Պօղոս առաքեալ կըսէ, «Ինձի համար ապրիլը Քրիստոս է ու մեռնիլը շահ»: Արգարեւ նա ինչ որ կարող էր ընել հոս Աստուծոյ վառացն համար ըրաւ իրեն տրուած կարողութեան չափովը, եւ կարող չենք ըսելու թէ «ինչո՞ւ կոչեց իմ սիրելիս քանի որ հոս ևս Աստուծոյ համար շատ դործ ունէր կատարելու:

5. Գիտնալ սղարտինք, որ մարդ իրեն համար սահման մ'ունի, և չէ կարող մէկ քայլ այդ սահմանէն անդին անցնիլ: Յօր. ԺԴ. 5: Քու սիրելոյդ սահմանը մինչեւ այն տեղ էր ուր հասաւ: Երբ այդ սրտչուած չափը կը լեցուի, ո՛չ ոք կարող է զայն երկաւրել. մեր օրերը «Վարձկանի մը օրերուն պէս են»: Մեր օրերը կարծես թիզերով չափուած են, անանք «Ոս-

տայնանկին կկոցէն արագ կանցնին»,
Կնիկէ ծնած մարդը կարճ կեանք ու-
նի ու ան ալ լի է թշուառութեամբ»,
«Պանդուխտներ և օտարականներ ենք,
և ին, և ին»:

Յ. Մինչ գիտենք այսպէս ըլլալը,
պէտք չէ որ տրտնջանք վաճառի
Աստուած ինքնիշխան Տէր է: Մենք
կարող չենք ըսել թէ ինչո՞ւ այսպէս
ըրաւ. Ինքն է ստեղծիչն, խնամա-
կալն, պահպանողն ու մեղսողը որ-
պէս կը մտնէ պարտիզի մը աէրն իր
պարտիզին մէջ և իր ուղած ծաղիկը,
և ծառը կը քաղէ, այնպէս կ'ընէ
Աստուած, և և մենք իրաւունք չու-
նինք բողբոջելու քանի որ միայն պա-
հապաններ ենք: Մենք աւանդապահ-
ներ ենք և մեզ յանձնուածներն թէ
որդի, թէ եղբայր, թէ կին ըստ
կամս պարգեւադրին խնամուելու ենք,
բայց իբրեւ մեր յոյսը և վստահու-
թիւն դնելու չենք անոնց վրայ:

Վերջապէս Աստուած շատ դադու-
նիքներ ունի զորս մենք չենք գիտեր
և մեզ անծանօթ են, թերեւս այդ
դադանեաց մին է նաեւ մեր ամե-
նասիրելի ընկերներուն անակնկալ
մահը: «Ո՛վ Աստուծոյ մեծութեան
ու իմաստութեան և գիտութեան
խորունկութիւնը, ինչպէս անքննելի
են իր ճամբաները»: Հռովմ. ԺԱ. 33:

Ուրեմն հաւատալով Աստուծոյ
խոստմանց, կ'աղօթենք որ Ինքը
մխիթարէ զձեզ Իւր իսկ կերպովն ի
ձեռն Հոգւոյն Սրբոյ:»

Դեմրան

Ձերդ անկեղծ

Մ. Պ. ՏԱՄՊՈՒՐԱՃԵԱՆ

Մ Ա Յ Ի Ս

Մայիս, վերջին գարունն է սա,
չունի այնքան նորութիւն որքան լը-
րութիւն: Չափահասութիւնն ու կա-
տարելութիւնն է սա՝ Ապրիլի ծննդոց
և գեղեցկութեանց: Մայիսի արեւն
Ապրիլի արեւէն ջերմագոյն է և ա-
ւելի արագ կ'աճեցնէ ինչ որ աճման
պէտք ունի: Խոտերն բարձրացած են
և զեփիւռի կենսաւէտ շունչով կը
տատանին որպէս կանաչ ալիք կա-
նաչ ծովու: Հողմէն կ'ծփին ծաղ-
կունք ծաւալած ընդ ողջոյն դաշտն
և կը ծածանին հեզիկ ու կը սփռեն
իրենց անտեսանելի իսկ քաղցր ու
զուարթարար բոյր: Վտակներ ցան-
ցակերպ դաշտին մէջ տարածուած
լի քրքովք կը կարկաջեն և ասոնց
եզերաց վերայ կեռան զեռունք, կը
ոստնուն գորտեր զորս արագիւն իւր
երկար կտուցով մի առ մի որսալով
իր երկար որկորէն վար կը ճամբէ:
Ձկնակուլն գետափանց վրայ և ա-
նոնց վերեւ անոնց ընթացից համե-
մատ զիգ զագ թռչելով ջրային կեն-
դանեաց շարժումները կը գիտէ և
անոնց վրայ կը սրանայ յաճախ:
Համատարած դաշտն հանգոյն դու-
նաւոր քարտէսի մը, զանազան բա-
ժանմունք, սահմաններ և երանգներ
առած է, աստ կանաչ անդ դեղ-
նագոյն՝ մէկ կողմ կարմրագոյն՝ և
տեղ տեղ ալ վրանածաղիկը սպի-
տակ սաւանի նման փռուած են:
Մարդու սերմանածն ու Աստուծոյ
բուսուցածն ալ իրարու շատ չեն
նմանիր, առաջինն՝ մշակուած, փա-
փուկ և պարարտ հողի զօրութենէն
է դուրս մղուած և բաւական բարձ-

րացած, մինչդեռ վերջինն կարծր ու պինդ գետինը ճեղքած ու զինք դուրս է հանած: Խաչինք, անդեայք ու հօտեր կարածին ամեն կողմ ի մէջ մարգաց և զանազան ձայներ կ'արձակեն: Բնութեան մէջ երգ կայ ամենուրեք: Օդին մէջ թռչունը զուարթութեամբ կը պարեն կ'երգեն և երկրի վրայ մեծ ու մանր կենդանիք միջատք և սողունք իրենց ցընծումներն ունին:

Ահա «Արօտները հոտերով ծածկուած են, ու հովիտները ցորենով ծածկուած են, ցնծութեամբ կ'աղաղակեն ու կ'երգեն: Զորերուն մէջէն սղըխներ ու լեռներուն մէջէն ջուրեր կ'երթան: Անոնք բոլոր դաշտի գազանները կը խմցեն ու վայրի էշերը իրենց ծարաւութիւնը կանցունեն, անոնց քովը երկինքի թռչունները կը բնակին ոտտերուն մէջէն ձայն կուտան: Ո՛վ Տէր, սրչափ շատ են Քու գործքերդ. անոնց բոլորը իմաստութիւնով ըրիր, երկիրը լցուած է Քու ստեղծածներովդ:

Տէրո՛ւր փառքը յաւիտեան ըլլայ: Ով իմ անձս օրհնէ Տէրը:»

Մուշ

ՄԻՋՐԱՆ Յ. ԳԱՔՐԻԷԼԵԱՆ

ՔՈՒՉՆՈՅ ՄԸ ՄԱՆԸ ԵՒ ՔԱՂՈՒՄԸ (ԼՈՒԻՃԱ)

Կեռասենիններն իրենց հասուն պըտուղներովը զարդարուած էին: Փշալից թուփէ մը փոքր ինչ հեռի արծաթափայլ և գունագեղ ծաղիկներով զարդարուած պարտէզ մը կը տարածուէր: Քաղցրաբոյր մեխակներ, վարդեր ու նարգէսներ կը խընկարկէին զերկիր: Սոյն պարտիզին

վերեւ օդոյն մէջ բազմաթիւ ծիրանագոյն և գոհարափայլ թիթեռնիկներ կը սաւառնէին: Իրենց յակնթաղոյն հանդերձներով զարդարեալ սոխակներ, կապուտակ երգիչներ, թեթեւաչարժ պիծակներ. թաւշեղէն հագած մեղուններ կ'երգէին իրենց հունձքի ուրախալից երգերը: Կը թռչտէին արեգական ճառագայթից ներքեւ, կը մրմնջէին, կը դիւթէին, կը փառաբանէին ու կը հրօճուէին: մինչդեռ սպլտակ և ալեխառն տորդիկ մը բաղեղի մը ճիւղին վրայ թառած կ'երգէր իւր ամառնային բոլոր հրճուանքներն:

Յանկարծ վշտաց սուր ճիւղ մը բարձրացաւ պարտէզէն: Բաղեղի ճիւղովն տերեւք կը ցնցուէին իբր թէ հոն մաքառող մը գտնուէր: Մանուկ մը ելաւ ու նայեցաւ: Ոլորուած դերձան մը կը կախուէր ճիւղէն, սրոյ մէջ բռնուած էր խեղճ տորդիկը իւր կոկորդէն: Կախուած կը դողդոջէր այն, կը շարժէր իւր ստերքը օդոյն մէջ յաւաստական ճիւղերով: Իւր ուրախալից դայլայլիկը աւարտելէ վերջ, մինչ վեր կը թռչէր իւր եղբարց հետ միանալու, ահա յայնժամ բռնուեցաւ այն թափարդին մէջ: Մանուկը քակեց դերձանը այն փափուկ պարանոցէն, ազատեց զայն, և նոյն բաղեղին վրայ դրաւ, սակայն աղատարարն շատ ուշ եկաւ: Այն փափուկ փոքր մարմինն արդէն շնչառապառ եղած էր: Ոտքերը դադրած էին օդին մէջ շարժելէ, փոքրիկ ու սիրուն զուլան վար կը կախուէր թուլակի: Աչքերն իրենց խոռոչներէն դուրս ցցուած էին: Լուած էր իւր երգն իսպառ:

Անոր կենակիցը որ վարդի թու-
վին վրայ թառած էր ուղղակի ա-
նոր քովը թռաւ, պղտիկ ու անշունչ
մարմնոյն բոլորակքը կրկին և կրկին
դարձաւ, սրտաշարժ ձայնիւ ողբաց
նորա մահը և ի զուր տխրագին ճի-
շեր կ'արձակէր։ Ի զուր. վասն զի
այն փոքրիկ երջանիկ կեանքը վեր-
ջացած էր այլ եւս։ Այն կեանքը, որ
Աստուծմէ ու մարդկանէ կանաչ տե-
րեւաց մէջ բնակարան մը, վարդի
բաժակէն կաթիլ մը ցող, արեգա-
կան ճառագայթից մէջ տատանող
ճիւղ մը, զայն երգելու համար դա-
րուն մը միայն կը խնդրէր։

Ձմեռն ողջոյն ցրտութեան անօ-
թութեան և վշտաց դիմադրեց ա-
ռանց տրանջանաց։ Աղատեց երկիրը
վնասակար թրթուրներէն և մաքրեց
ծառերն գարշելի ճիճիներէ։ Շինեց
իւր թոյնը առանց օգնութեան ու
կերակրեց իւր ձագերը առանց նպաս-
տի, շաղկաբար բռնիսեց նա իւր
քաղցը երգը բողբոջներուն, օգոյն
և մարդոց խուլ ականջներուն. և
այժմ անմեղ ու անարատ ըլլալով
կը բռնուի թակարդի մը մէջ, կը
մեռնի, որպէսզի անխիղճ ու որկրա-
մոլ մարդոց սեղանին վրայ խորտակ
մը պատրաստէ։

Փոքրիկ աղջիկը ծնրադրեց, ծակ
մը փորեց գետնին մէջ, մամուլ
պատեց զայն, մեղմիւ գրաւ տոր-
դիկը իւր կանաչ, հտաւէտ շիրմին
մէջ, և ծածկեց զայն վարդի թափ-
թափած անբեւեռութիւն ու անանուխի
ծղօտներով։ Հէգ թռչնոյն անտուն
վերեւ ալրիացեալ տորդիկը կը թռչ-
տէր անգագար տխրագին աղաղակ-
ներ արձակելով։ Այժմ, ո՞վ պիտի

թափառի անոր հետ արեգաւէտ
մթնոլորտին մէջ։ Ո՞վ պիտի սաւառնի
անոր հետ դեռափթիթ բուրաս-
տաններու վրայ։ Ո՞վ պիտի նստի
անոր հետ կանաչագեղ տերեւոց
ներքեւ ու ունկնդրէ անձրեւի տա-
րափներու ձայնին։ Այժմ ո՞վ պիտի
արթնայ իրեն հետ զգալ արշալու-
սի ծագումը ու բարիգալուստ եր-
գել նորածագ արեգական։

Թարսուս Գօլէճ

Ս. ԿՈՍՏԱՆԴ

ՅԱՆԿ ՉՈՐՐՈՐԴ

ՊՐՈԻՍԱԼ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԻՆ

ԸՆԴՈՒՆԱԾ ԱՄԱՆՈՐԻ ՆՈՒԷՐՆԵՐՈՒՆ

Մինչեւ Ապրիլ 30 հետեւեալ նուէր-
ներն ընդունած ենք խորին շնորհակալու-
թեամբ։

Աղնուաշուք Տեարք և Տիկնայք.

	ԴՏԿ.
Բ. Գօլէճի սանուռք	33
Հաճի Դ. Տօնիկեանի ձեռամբ Քուրտ- պէլէնիկ	25
Կ. Վարդանեան	5
Ֆ. Վ. Ժ. Ասուման	30
Հաճի պէյ Ճէրրահ	10
Պ. Մարաշլեան Քուրդպէլէնիկ	10
Արմենակ	5
Մ. Շիշմանեան	5
Սարգիս	5
Հոփիսիմէ Օհանեան Նոր դիւղ	20
Տէր Մարկոս Քաջանայ Միջագիւղ	10
Տէր Աբէն » Զէնկիլէր	10
Ս. Տօնիկ »	10
Թ. Թորոսեան »	6
Մ. Ինճէեան »	6
Ս. Մինասեան »	5
Յ. Թօթեան »	5
Կ. Կիրակոսեան »	5
Ա. Սալեան »	5
Արմենուհի Նօտուեան »	5
Կ. Յակոբեան »	5
Եսթիր Յակոբեան »	5
Գ. Գարիպեան »	5
Դ. Մարգարեան »	5
Կ. Աբրահամեան »	5

Յ. Չափաճեան	»	5
Թ. Գալայճեան	»	5
Գ. Պետրոսեան	»	5
Մ. Մարգարեան	»	5
Խ. Դարիպեան	»	5
Յ. Տէր կարապետեան	»	5
Տէր Մինաս Բահանայ	»	5
Վ. Տէր Պօղոսեան	»	5
Թ. Նալպանդեան	»	5
Տէր Մատթէոս Բահանայ	»	5
Խնկիկ Մինասեան	»	5
Պ. Ճէօկէճեան	»	5
Ն. Աղգաշեան	»	5
Թ. Թորոսեան	»	5
Դ. Խչօեան	»	5
Ն. Փապուճճեան	»	5
Ս. Պայրաքտարեան	»	5
Ղ. Տիւրիզեան	»	5
Կ. Մէմէլեան	»	5
Դ. Գօճապըշքեան	»	5
Դ. Գիւթիւկեան	»	5
Ք. Նօտուլեան	»	5
Ն. Քիւփէլեան	»	5
Ս. Գլլեան	»	5
Մ. Շահանկերեան (Տէր եւ Տիկ.)		30
Լ. Լուծիլիեան		20
Գ. Ճիզմէճեան Մարգուան		20
Մ. Յ. եւ Գ. Էլպիկեան Մարգուան		15
Յ. Մայարեան	»	5
Կ. Թաղէոսեան	»	5
Ա. Ճիզմէճեան	»	5
Հանգուցեալ վեր, Սմիթ	»	10
Մր. Հուայթ	»	20
Ամերիկացի ոմն	»	40
Միս Բէյճ	»	20
Բրօք. Սլապէճեան	»	10
» Թէօթարիտիս	»	5
Պ. Տօնիկեան	»	27
Մ. Բէնիթէմէլեան	»	10
Չ. Նշանեան	»	10
Չ. Կիւլպէնկեան	»	10
Ս. Տիմիճեան	»	5
Ս. Էօմիւրեան	»	5
Չ. Եօյաքիմիտիս	»	5
Լօրա Եէվսիմէ	»	5
Ղ. Ներսէսեան	»	20
Գ. Երէմեան	»	5
Ս. Աթաբերեան	»	20
Տիկ. Չ. Մանիսաճեան	»	7
Դ. Ճիզմէճեան	»	40
Յ. Տէրվիշեան	»	20
Պ. Մէմարեան Ա. Գարահիսար		20
Տէր եւ Տիկ. Շիրինեան Տրապիզօն		54
Տուքլա եւ Լէսի Բրօքիւրա		40
Վեր. Ա. Կ. Պետիկեան 30 Քերակա-		
նութիւն		

Կ. Ս. Սերաստարեան Ուշագ	20
Վեր Յ. Ն. Ամերիկայ	600
Տ. Կարապետեան եւ Կ. Շամլեան	20
Բարերար Տիկնայք 72 կտոր հան-	
դերձեղէնք, 14 անկողնոյ ֆանէ-	
լայ 4 ծածկոց եւ 1 թօփ կտաւ	
Վեր. Թ. Ա. Պալաւին 1 թօփ կտաւ	
Պատ. Գ. Գունտուրաճեան Պօլիս	20
Մ. Իփրանոսեան Ամասիա	101
Ռ. Յօվակիմեան Պիլէճիք	5
Տօքթ. Կ. Մեւիտեան »	10
Տ. Թէրզեան »	10
Պրուսա, 28 Ապրիլ. 1896	

Գ. ՊԱՆՏԱՍՏԵԱՆ

ԿԵԱՆՔ ՏԷՐ ՅԻՍՈՒՄԻ

ՄԱՅՐԻԿԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԸ

Պրուսայու Արեւ. Որբանոցի Տնօրէնու-
թեան աշխատասիրութեամբն այս միջո-
ցիս Յ. Մատթէոսեան մաքուր տաղա-
րութեամբ հրատարակուած սոյն երկու
դրքոյկներ յոյժ օգտաւոր ու գեղեցիկ
գործեր են իրենց տեսակին մէջ :

Առաջինը որ 103 էրեսներէ կը բաղ-
կանայ՝ 17 պատկերներով եւ ոտանա-
ւոր ձեւով կը նկարագրէ Տէր Յիսուսի
կեանքը, ըստ չորից Աւետարանչաց :

Երկրորդը թէեւ գեւ ըլլաւ ակտաճ չէ
արդարեւ Մայրիկներու առաջնորդութիւն
ընկել յոյժ կարեւոր եւ ամենայարմար
թարգմանութիւն մ'է :

Այս զրգոյկներ կը հրատարակուին ի
նպատ յիշեալ բարեօրակեան հաստա-
տութեան եւ ի միսիթարութիւն անդ պա-
տասարեալ ծնողական դպրանոցէ զուրկ
խղճալեաց, ի զին 5 զրջ. բայց ըստ
կամս սրտաբուխ յաւելումներ եւս ըլլալ
փափաքելի է :

Ո՞վ պիտի չուզէ ընել վասն մեր աղքա-
տացեալ օրհնեալ Յիսուսի սա քաղցր
խօսքերը թէ :

«Ամեն ասեմ ձեզ, որովհետեւ արարիք
միւսմ յեղբարցս այսոցիկ փաքականց՝ ինձ
արարիք :

Մատթ. Ին. 40 :

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՊԱՐՍԻՑ ՇԱՀԻՆ ՄԱՀԸ

Պարսկաստանի Վարչապետ Միրզա Ալի Ասքար Խանին հիշում է ըստ Հատ. Մայիս 1 ի գիշերն Մայրաքաղաքիս Պարսիկ Դեսպանին եկած հեռագիր մը գուժեց Պարսկաց Վեհ. Շահի մահն :

Նասրէտօին Շահ շատ լաւ անուն մը կը թողու Պարսկաստանի յուզեալ տարեւորութեանց մէջ : Իւր օրով երկիրն յառաջագիւտութեան ճամբուն մէջ մտած է , ուստի այս անակնկալ մահ խորին ցաւ կը պատճառէ Պարսկաստանի ամեն բարեկամներուն :

Այն միջոցին որ բուլանդակ Պարսկաստան Իւր սիրելի Շահին դահակալութեան յիշնամեակը տօնելու կը պատրաստուէր , այժմ այն հանդիսական պատրաստութիւնք սուղի ձեւակերպութեանց փոխուած են :

Նասրէտօին Շահ , 1831 Ապրիլ ամսոյն մէջ իւր հօր Մէհէմէտ Շահին գահը բազմած յայնմ հետէ բարենորոգիչ ոգի մը ցըցուցած էր :

Այժմ դահաժառանգ Մուշաֆֆէր Էտտին Միրզա՝ իւր վախճանեալ հօր յաջորդած եւ Պարսկական Շահ եղած է եւ պիտի կոչուի ՄԱԻԶԱՅԷԻՐ-ԷՏ-ՏԻՆ-ՇԱՀ : Նորին Վեհափառութիւն ծնեալ ըլլալով 1853 Մարտ ամսոյն մէջ՝ այժմ 44 երորդ տարիքը նոր թեւակոխած է :

Անցեալ ամսոյ նշանաւոր դէպքերէն մին էր Նախարարական փոփոխումն ի Ֆրանսա : Հանրապետութեան երրորդ անգամ Ֆրանսայի մէջ հաստատուելէն ի վեր Պ. Պուրթուայի Նախարարութիւնը առաջինն էր իբրեւ զուտ արմատական նաեւ հակառակ ծերակոյտին եւ որոյ իշխանութեան փճայմանն վտարադրու : Այս պատճառաւ այդ երկու ժողովներուն միջեւ անհամաձայնութիւնք եւ գծութիւն անպակաս էին : Ուստի Մերակոյտն նախարարութեան վերջերս Մատակաւարի խնդրոյն համար ըրած վարկերու առաջարկը մերժելով՝ յաջողեցաւ ապալել Պուրթուայի դահլիճն :

Նոր Նախարարութիւնն այժմ կազմուած է ընդ վարչապետութեամբ Պ. Մէլինի , եւ Հանրապետութեան Նախագահին հրամանագիրն եւս Ապրիլ 29 ին հրատարակեց նոր Նախարարներու անուններն :

Ապրիլ 30 ին կարգացուցեալ Նախարարական Յայտարարութիւնն երկուց ժողովոց մէջ , որով Պ. Մէլինի դահլիճն կը խնդրէ որ մէկ կողմ թողուն այն գրգռիչ խնդիրներն որք կրնան բաժնել հանրապետական կուսակցութիւնն : Ինք պիտի առաջարկէ քուէարկել այն բարեփոխումներն որք նախորդ դահլիճներուն կողմէ արդէն պատրաստուած են , իսկ եկամուտի տուրքը մէկ կողմ պիտի ձգուի իբրեւ նեղացուցիչ : Սոյն Յայտարարութիւն լաւ ընդունելութիւն գտաւ Մերակոյտի մէջ , որոյ քաղաքականութիւնը կը հաստատէ , Բայց երեսի. ժողովոյ մէջ բուն բողոքներու առիթ եղաւ դարձեալ թան շատ կը հաւնի նոր դահլիճին զոր արմատականք կը ձաղկեն , մինչ պահպանողական լրագիրք վերապահութեամբ կը խօսին :

— Պերլինի կառավարական լրագիրք ծանուցած են թէ Վիլհէլմ կայսր « Արքայազուն Բարձրապատուութիւն » արտադրան տուած է Պուլկարիոյ Ֆէրտինանտ իշխանին առ ի գործածութիւն Գերմանական արարողութեանց մէջ :

— Պուլկար սպայք որք ցարդ քաղաքական պատճառներով հարկադրեալ էին Պուլկարիայէն հեռի մնալու եւ ի Ռուսիա կը ծառայէին , արտօնուեցան դառնալ իւրենց տեղը՝ բանակին մէջ ըստ առաջնոյն ծառայելու համար :

— Ֆրանսայի հանրապետութեան Նախագահ Պ. Ֆէլիքս Ֆոռ Պատւոյ Լէգէոնի զանազան աստիճաններն տուաւ Ֆէրաինանտ իշխանին հետեւորդ Պուլկար սպայածնէից :

ՏԵՐ ԵՎ ԽՈՐԱԳԻՐ

Հ. ՍՏԵՓԱՆ Խ. ԻԹԻԻԺԵԱՆ

Տպագրութիւն Գ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Թիւ 27, Ֆինանսըլար Եօղուշու, Կ. Պոլիս :